

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

на тему: **ОБЛІК, АУДИТ І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ
ЗАБОРГОВАНOSTІ НА ПІДПРИЄМСТВАХ**
(на матеріалах ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»)

**ACCOUNTING, AUDIT AND ANALYSIS
OF RECEIVABLES AT ENTERPRISES**
(on the materials of LLC «Lighting Products Corporation VATRA»)

Виконала: здобувач першого (бакалаврського)
рівня вищої освіти групи

20А(с)

спеціальності 071 «Облік і оподаткування»
освітньо-професійної програми

«Облік і оподаткування»

Беркешук Л.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник: Єремян О.М.

(прізвище та ініціали)

Хмельницький – 2026 року

ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет міжнародних економічних відносин, управління і бізнесу
Кафедра фінансів, обліку та оподаткування
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Спеціальність 071 «Облік і оподаткування»
Освітньо-професійна програма «Облік і оподаткування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри, д.е.н., професор
_____Лариса СІДЕЛЬНИКОВА
«14» 01 2026 року

З А В Д А Н Н Я НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ БАКАЛАВРА

_____Беркешук Ларисі Сергіївні

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи Облік, аудит і аналіз дебіторської заборгованості на підприємствах (на матеріалах ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»)

керівник роботи Єремян Олена Михайлівна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом закладу вищої освіти від «12» січня 2026 року № 1-с

2. Строк подання роботи здобувачем 23 червня 2026 року

3. Вихідні дані до роботи Законодавчі та нормативні документи, підручники, навчальні посібники, періодичні видання, звітність ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА».

4. Зміст кваліфікаційної роботи бакалавра (перелік питань, які потрібно розробити) Теоретичні основи побудови обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості підприємств. Бухгалтерський облік дебіторської заборгованості підприємства. Аудит і аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА».

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)
Робота містить 4 рисунки та 26 таблиць

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Консультант з написання I-III розділів	Олена ЄРЕМЯН, доцент	14.01.2026	11.05.2026
Консультант з нормоконтролю	Олена НОВОСЬОЛОВА, доцент	14.01.2026	25.05.2026

7. Дата видачі завдання _____ 14.01.2026 р. _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Огляд літературних джерел з теми	14.01.26-20.01.26	виконано
2.	Складання і затвердження плану роботи	21.01.26-26.01.26	виконано
3.	Написання 1 розділу	27.01.26-27.02.26	виконано
4.	Написання 2 розділу	02.03.26-03.04.26	виконано
5.	Написання 3 розділу	06.04.26-04.05.26	виконано
6.	Формулювання висновків за темою дослідження	05.05.26-11.05.26	виконано
7.	Оформлення роботи	12.05.26-25.05.26	виконано
8.	Надання роботи керівнику для перевірки та написання подання	26.05.26	виконано
9.	Подання роботи для перевірки на наявність текстових запозичень	01.06.26	виконано
10.	Захист роботи в ЕК	23.06.26	

Здобувач _____ Лариса БЕРКЕЩУК
(підпис) (ім'я та прізвище)

Керівник роботи _____ Олена ЄРЕМЯН
(підпис) (ім'я та прізвище)

РЕФЕРАТ

В кваліфікаційній роботі бакалавра досліджено та узагальнено теоретичні основи обліку та аудиту дебіторської заборгованості підприємства. Розкрито питання методики бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості на підприємствах, особливості бухгалтерського обліку в умовах використання інформаційних систем і технологій. Розглянуті питання організації та методики аудиту дебіторської заборгованості, проведено аналіз складу, динаміки та структури дебіторської заборгованості на досліджуваному підприємстві та надано рекомендації з метою управління.

Розроблено аналітичну модель і проведено рішення задачі на ЕОМ.

Основний текст кваліфікаційної роботи бакалавра викладено на 62 сторінках, містить 26 таблиць, 4 рисунки. Список використаних джерел налічує 51 найменування і розміщений на 6 сторінках, 2 додатки розміщені на 10 сторінках. Загальний обсяг кваліфікаційної роботи бакалавра становить 78 сторінок.

Ключові слова: облік, аудит, аналіз, дебіторська заборгованість, підприємство.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВ	6
1.1. Економічна сутність, класифікація дебіторської заборгованості підприємств як об'єкту обліку, аудиту та аналізу	6
1.2. Основи побудови обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості підприємств	12
РОЗДІЛ 2. БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА	20
2.1. Облікова політика та первинний облік дебіторської заборгованості підприємства	20
2.2. Методика обліку дебіторської заборгованості підприємства та її відображення у формах фінансової звітності	25
РОЗДІЛ 3. АУДИТ І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»	40
3.1. Аудиторська перевірка дебіторської заборгованості підприємства	40
3.2. Аналіз складу, динаміки і структури дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА».....	52
ВИСНОВКИ.....	61
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	63
ДОДАТКИ.....	69

ВСТУП

Актуальність теми. В умовах економічної кризи і воєнного стану в Україні, коли підприємства змушені масово продавати продукцію з відстрочкою платежу задля збереження клієнтів, ефективна організація обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості стає питанням виживання та фінансової безпеки бізнесу. Через високі ризики банкрутства контрагентів та постійні затримки оплат оборотні кошти компаній часто «зависають» у боргах, що вимагає чіткого обліку для точного відстеження боржників та реального нарахування резервів сумнівних боргів, глибокого аналізу для моніторингу строків погашення й оцінки надійності покупців, а також незалежного аудиту для верифікації реальності цих активів та захисту від внутрішніх зловживань чи викривлення звітності. Тільки комплексне поєднання цих трьох інструментів дозволяє підприємствам вчасно моніторити проблемні заборгованості, уникати касових розривів, підтримувати належний рівень ліквідності та успішно адаптуватися до жорстких ринкових умов.

Теоретичне і практичне значення теми. Тема дослідження має важливе як теоретико - практичне значення, тому що дебіторська заборгованість є важливим індикатором фінансової стабільності підприємств. Вдосконалення організаційно – методичних аспектів обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості направлене на підвищення рівня поточного управління підприємством.

Мета і задачі роботи. Метою кваліфікаційної роботи бакалавра є обґрунтування теоретико-методологічних засад та обґрунтування практичних рекомендацій, спрямованих на модернізацію системи обліку, аудиту та аналітичного оцінювання дебіторської заборгованості на підприємствах.

Реалізація мети дослідження зумовила об'єктивну необхідність виявлення і розв'язання таких завдань:

- вивчити теоретичні основи побудови обліку, аудиту та аналізу

дебіторської заборгованості на підприємствах;

- розглянуто питання облікової політики, порядок первинного обліку, методику бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості та порядок відображення у фінансовій звітності підприємства;

- вивчити особливості обліку дебіторської заборгованості в умовах функціонування інформаційних систем;

- дослідити методику аудиту дебіторської заборгованості на підприємствах;

- проаналізувати склад, динаміку і структуру дебіторської заборгованості на підприємствах, розрахувати показники її оборотності;

- надати рекомендації з оптимізації облікових процесів, контрольно-аудиторських процедур та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах.

Методи дослідження. Досягнення мети дослідження забезпечено застосуванням системи наукових методів: діалектичного (для об'єктивного оцінювання обліково-аудиторських процедур у їхній еволюції та взаємозалежності); порівняння (для компаративного аналізу звітних даних із нормативними величинами та показниками минулих періодів задля встановлення векторів розвитку); узагальнення та синтезу (із метою систематизації теоретичного матеріалу, поєднання розрізнених елементів обліку й аудиту в єдину концептуальну модель та дедуктивного виведення заключних положень). Інформаційною базою став метод аналізу документів, за допомогою якого критично досліджено нормативно-правове поле, первинний облік, облікові регістри та фінансову звітність підприємств.

Структура роботи. Виходячи з мети і задач дослідження, структура роботи включає три розділи.

Перший розділ присвячено дослідженню теоретико-методологічних засад обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості. У роботі критично переосмислено економічну сутність зазначеної категорії, систематизовано підходи до її класифікації, визнання та оцінки, а також визначено засади

побудови обліково-аудиторського забезпечення на підприємствах.

У другому розділі розкрито методичні аспекти бухгалтерського обліку дебіторської заборгованості підприємства, а саме: питання облікової політики, первинного обліку, порядок відображення дебіторської заборгованості у системі синтетичного й аналітичного обліку, а також у відповідних формах фінансової звітності суб'єкта господарювання, особливості організації обліку дебіторської заборгованості в умовах використання інформаційних технологій.

У третьому розділі досліджено організаційно-методичні засади проведення аудиту дебіторської заборгованості, проведено аналіз її складу, динаміки та її внутрішньої структури, а також здійснено загальне оцінювання дієвості системи управління дебіторською заборгованістю підприємства.

Характеристика суб'єкту дослідження. Товариство з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «ОСП Корпорація ВАТРА» зареєстроване 08.07.2005 року. Основним видом діяльності є: 27.40 - Виробництво електричного освітлювального устаткування.

Огляд джерел, що використані в роботі. Інформаційну основу дослідження становлять законодавчо-нормативні документи України, що регулюють питання обліку та аудиту, наукові розробки та навчально-методична література, публікації у профільних періодичних виданнях та актуальні аналітичні матеріали мережі Інтернет. Практичні висновки та розрахунки в роботі ґрунтуються на фактичних даних бухгалтерського обліку та фінансового звітування досліджуваного підприємства.

Питання обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах продовжують зберігати свою актуальність, перебуваючи у фокусі постійних дискусій як у науковому середовищі, так і серед практикуючих фахівців. Теоретико-методологічний фундамент цієї проблематики сформовано на основі аналізу фундаментальних праць таких вчених, як: Бойко Л.В., Глушач Ю. А., Калашнікова І. С., Нікуліна С. М., Сілівончик О. Б., Скрипник М. І., Мельник О. В., Подмешальська Ю. В., Дергалюк Б. В., Бондарчук Н. В., Верига Ю. А., Шип В. Ю. та ін.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ОБЛІКУ, АУДИТУ ТА АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Економічна сутність, класифікація дебіторської заборгованості підприємств як об'єкту обліку, аудиту та аналізу

Динамічні ринкові умови вимагають від підприємств прискорення збуту та постійного пошуку нових клієнтів. Проте бізнес часто стикається з несвоєчасною оплатою за відвантажену продукцію через брак коштів у покупців або низьку ефективність їхньої власної діяльності. Як наслідок, виникає дебіторська заборгованість, яка потребує постійного контролю.

Етимологія терміна «дебіторська заборгованість» бере свій початок ще з античних часів, проте як аналітичний показник фінансового стану підприємства вона почала розглядатися завдяки працям Е. Дегранжа та Дж. Заппи. Вагомий внесок у дослідження лінгвістичної та економічної природи цього поняття у 1926 році зробив С. І. Корецький, який описував взаємовідносини контрагентів через латинські категорії: *дебет* (борг, обов'язок) та *кредит* (довіра, право вимоги). Із розвитком фінансової думки підходи до розуміння дебіторської заборгованості постійно модернізувалися, що зумовило наявність у сучасній науці широкого розмаїття її концептуальних визначень. [23, с. 134].

Дебіторська заборгованість, як поняття, є досить широко висвітлено в науковій літературі. Дослідники демонструють значну розбіжність поглядів стосовно цього поняття (табл. 1.1).

Отже, вітчизняні науковці все частіше пов'язують облікову природу дебіторської заборгованості з фінансовим інструментом, ризик-менеджментом та елементом оборотного капіталу підприємства. Для практичної реалізації цих

концепцій у системі бухгалтерського обліку та забезпечення порівнянності фінансової звітності здійснюється регламентація на законодавчому рівні.

Таблиця 1.1

Визначення дефінії «дебіторська заборгованість» у працях науковців *

Автор(и)	Визначення терміну
1	2
Драгунова О. П. [8, с. 46]	Дебіторська заборгованість, як фінансовий актив і репрезентує законні монетарні вимоги компанії до юридичних чи фізичних осіб, які детерміновані здійсненими господарськими операціями.
Шип В. Ю. [51, с. 114]	Сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату, що виникає внаслідок здійснених господарських операцій і передбачає надходження економічних вигод.
Назаренко О. В., Лукаш Т. В. [27, с. 90]	Активи підприємства, визнання яких відбувається виключно за умови ймовірності отримання майбутніх економічних вигод та достовірного визначення їх суми.
Лисак О. П. [20, с. 61]	Показник фінансового стану підприємства, який кількісно характеризує вилучені з обігу кошти, що підлягають поверненню підприємству боржниками у визначені строки.
Кузенко Т. Б., Сизова В. С. [17, с. 210]	Складова оборотного капіталу підприємства, яка полягає у вимогах до фізичних чи юридичних осіб щодо оплати отриманих ними товарів, робіт або послуг.
Матицина Н. О. [23, с. 135]	Розмір неспроможності суб'єкта підприємницької діяльності виконувати грошові зобов'язання перед підприємством після настання встановленого договором строку їх оплати.

*Примітка. Узагальнено автором.

Відповідно до п. 4 НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість» (далі - НП(С)БО 10), який регламентує відображення дебіторської заборгованості в бухгалтерському обліку, «дебіторська заборгованість - це сума заборгованостей дебіторів підприємству на певну дату» [38]. При цьому дебіторами розглядаються всі категорії юридичних і фізичних осіб, які внаслідок минулих подій заборгували підприємству певну суму грошових коштів». Під таке трактування підлягає як класичну дебіторську заборгованість, що утримується суб'єктом господарювання до моменту її планового погашення, так і боргові вимоги, призначені для подальшого перепродажу. Відповідно до П(С)БО 13

«Фінансові інструменти» - один із видів фінансових активів, що визначається як контракт, який надає право отримувати грошові кошти або альтернативні фінансові активи від іншого суб'єкта господарювання [39].

У системі МСФЗ дебіторська заборгованість класифікується як фінансовий інструмент, а саме - фінансовий актив. Регулювання відбувається синергією трьох стандартів: IAS 32 (подання), IFRS 9 (визнання та оцінка) та IFRS 15 (виникнення через дохід) [26].

Відповідно до п. 11 МСБО 32 (IAS 32) «Фінансові інструменти: подання» - дебіторська заборгованість визначається як «...контрактне право отримувати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства» [26]. Тобто в основі визнання лежить саме договір (контракт), який генерує юридичне право вимоги грошей у майбутньому.

МСФЗ 9 (IFRS 9) «Фінансові інструменти» не змінюючи сутності визначення з IAS 32, вимагає класифікувати дебіторську заборгованість за амортизованою вартістю, а МСФЗ 15 (IFRS 15) визначає момент, коли саме торговельна дебіторська заборгованість має з'явитися в балансі : «... визнається тоді, коли право підприємства на винагороду є безумовним (тобто для отримання оплати від клієнта потрібен лише плин часу, оскільки товари вже відвантажені або послуги надані)» [26]. Відмінності у підходах до визначення терміну «Дебіторська заборгованість» у нормативних актах наведемо у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Головні відмінності у підходах до визначення терміну
«дебіторська заборгованість» у нормативному законодавстві*

Критерій	НП(С)БО 10	МСБО 32 / МСФЗ 9
1	2	3
Базовий підхід	Статичний (сума боргу на певну дату).	Динамічний/Контрактний (право на майбутній грошовий потік).

Продовження табл. 1.2

1	2	3
Сутність терміну	Окремий специфічний вид оборотного або необоротного активу.	Різновид фінансового активу, що підпорядковується загальним правилам фінансових інструментів.
Умова визнання	Коли є ймовірність отримання вигод і сума може бути достовірно визначена.	Коли підприємство стає стороною контракту і набуває безумовного права на отримання коштів (МСФЗ 15).

*Примітка. Узагальнено автором на основі [26; 38].

Отже, трактування дебіторської заборгованості в національному законодавстві та у Міжнародних стандартах фінансової звітності (далі - МСФЗ/МСБО) має відмінності [33, с. 114].

З метою відображення в обліку і складання фінансової звітності дебіторська заборгованість класифікується по таким ознакам:

- зв'яз'ки з нормальним операційним циклом, де нормальний операційний цикл - проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням фінансових надходжень від реалізації виготовленої з них продукції або товарів і послуг;

- терміну погашення;
- об'єктам, щодо яких з'явилися зобов'язання дебіторів;
- дотримання дебітором своєчасності погашення заборгованості.

Класифікацію дебіторської заборгованості представимо на рис. 1.1.

По перших двох ознаках виділяють довгострокову і поточну дебіторську заборгованість.

Залежно від своєчасності погашення дебіторську заборгованість ділять на:

- дебіторську заборгованість, строк оплати якої не настав (нормальна);
- дебіторську заборгованість, не сплачену в строк (прострочена);
- дебіторську заборгованість, по якій пройшов термін позовної давності (безнадійна).

Рис.1.1. Класифікація дебіторської заборгованості *

*Примітка. Складено автором на основі джерела [20, с. 62].

У таблиці 1. 3 наведемо нормативні терміни відповідно до п. 4 НП(С)БО 10, які розкривають класифікаційні ознаки дебіторської заборгованості.

Така класифікація дозволяє спочатку класифікувати дебіторську заборгованість за кожним дебітором як базовий актив, потім за критерієм часу (поточна/довгострокова), а потім за критеріями якості та ризику (сумнівний/безнадійна), що зрештою дозволяє вирахувати реальну вартість

активу для інвесторів - чисту реалізаційну вартість.

Таблиця 1.3

Термінологічний апарат оцінки дебіторської заборгованості за національним
П(С)БО 10*

Облікова категорія	Визначення за стандартом	Значення для обліку
1	2	3
Довгострокова дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.	Відображається у Розділі I Активу Балансу. Не бере участі у розрахунку показників поточної ліквідності.
Поточна дебіторська заборгованість	Сума дебіторської заборгованості, яка виникає в ході нормального операційного циклу або буде погашена протягом дванадцяти місяців з дати балансу.	Відображається у Розділі II активу балансу. Є високоліквідним оборотним активом підприємства.
Сумнівний борг	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує невпевненість її погашення боржником.	Є фінансовою підставою для обов'язкового розрахунку та формування резерву сумнівних боргів (далі - РСБ).
Безнадійна дебіторська заборгованість	Поточна дебіторська заборгованість, щодо якої існує впевненість про її неповерненні боржником або за якою минув строк позовної давності.	Визнається деструктивним активом та підлягає обов'язковому списанню з балансу на інші операційні витрати (рахунок 944 або за рахунок РСБ).
Чиста вартість реалізації дебіторської заборгованості	Сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів.	Реальна грошова оцінка активу, за якою торгова дебіторська заборгованість включається до підсумку (валюти) балансу.

*Примітка. Складено автором на основі джерела [38].

Отже, обґрунтований понятійний апарат та чітка класифікація дебіторської заборгованості є базовим підґрунтям для виявлення своєчасно фактів виникнення дебіторської заборгованості та побудови надійної системи обліку, аналізу й аудиту, яка захищає капітал підприємства від інфляційного знецінення та мінімізує фінансові втрати.

1.2. Основи побудови обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості підприємств

Підґрунтям для визначення основ побудови обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості є документи нормативно-правового характеру. Традиційна для вітчизняної практики класифікація нормативно-правових актів поділяється на два рівні: законодавчий (регулюється на рівні держави і є обов'язковим для виконання) і методологічний (стандарти обліку та професійної діяльності) (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Нормативно-правове забезпечення обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості*

Рівень регулювання	Нормативно-правовий акти	Регуляторна роль та значення для дебіторської заборгованості
1	2	3
Законодавчий рівень	Конституція України	Закріплює базові права власності та принципи господарювання
	Цивільний кодекс України	Закріплює базові права власності та принципи господарювання.
	Податковий кодекс України	Визначає правила списання безнадійної заборгованості, коригування податкових зобов'язань з ПДВ та податку на прибуток
	Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні»	Встановлює правові засади ведення обліку, вимоги до первинних документів та періодичність подання фінансової звітності
	Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» та МСА	Регулює порядок перевірки реальності дебіторської заборгованості, процедури циркуляризації (надсилання запитів підтвердження) та оцінку системи внутрішнього контролю.
Методологічний рівень	НП(С)БО 10 «Дебіторська заборгованість»	Визначає критерії визнання, класифікацію та методи розрахунку резерву сумнівних боргів

Продовження табл. 1.4

1	2	3
	НП(С)БО 15 «Дохід»	Визначає момент переходу ризиків і вигод власності покупцю, що є умовою для одночасного визнання доходу та дебіторської заборгованості
	Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань № 879	Визначає порядок перевірки реальності дебіторської заборгованості (розділ III, п. 7 «Інвентаризація розрахунків»).

*Примітка. Узвгвльнено автором на основі джерел [15; 29; 36; 38; 41; 42; 49].

Основним нормативним документом, що визначає методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації щодо дебіторської заборгованості та її розкриття у фінансовій звітності, є Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» [38].

Для відображення в обліку і фінансовій звітності дебіторська заборгованість повинна визнаватися і відображатися у грошовій оцінці. Відповідно до п.5. П(С)БО 10 дебіторська заборгованість визнається активом за умови одночасного дотримання двох обов'язкових умов:

- існує вірогідність отримання підприємством майбутніх економічних вигод;
- сума дебіторської заборгованості може бути достовірно визначена [38].

Для того щоб заборгованість покупців була визнана в обліку, недостатньо лише виконання вимог НП(С)БО 10. Потрібно, щоб одночасно відбувся факт реалізації товарів чи послуг, що регулюється п. 8 НП(С)БО 15 «Дохід», який вимагає виконання таких додаткових умов:

1. Здійснено перехід ризиків, контролю та економічних вигод власності на активи від продавця до покупця.
2. Підприємство більше не здійснює управління та контроль за реалізованою продукцією [29].

Тобто пряма норма про визнання дебіторської заборгованості активом міститься у п. 5 НП(С)БО 10 і працює в нерозривному зв'язку з нормою НП(С)БО

15.

Оцінка дебіторської заборгованості, яка застосовується в бухгалтерському обліку є одним із найскладніших методологічних питань і залежить від етапу життєвого циклу заборгованості, її виду та застосовуваних стандартів (НП(С)БО чи МСФЗ) і здійснюється за різними вартісними показниками.

В обліковому процесі виділяють три послідовні етапи оцінки дебіторської заборгованості: первісна оцінка (при визнанні), поточна оцінка (на дату балансу) і оцінка при списанні.

Визнання та оцінка дебіторської заборгованості в межах розрахункових операцій із покупцями здійснюється за первісною вартістю. На момент відображення трансакції вона корелює зі справедливою вартістю, оскільки детермінується ринковим паритетом цін, погодженим сторонами угоди [5]. Слід зауважити, що на вектори формування первісної вартості цього активу суттєво впливає сукупність ендегенних та екзогенних чинників, зокрема: надання торговельних дисконтів, преференції за дострокове погашення зобов'язань, часовий лаг між відвантаженням цінностей та їх фактичною оплатою, а також імовірність реверсу (повернення) товарів тощо.

На дату балансу торгова (фінансова) заборгованість відображається у фінансовій звітності за чистою реалізаційною вартістю. Нефінансова заборгованість, наприклад, видані аванси відображається за первісною вартістю, оскільки щодо неї резерв не створюється.

При списанні, коли заборгованість визнається безнадійною, вона списується з балансу за сумою, що дорівнює її балансовій вартості, за рахунок створеного резерву або безпосередньо на витрати звітного періоду.

Для дотримання принципу обачності поточна торгова дебіторська заборгованість включається у підсумок балансу за сумою, яку підприємство реально очікує отримати, за чистою реалізаційною вартістю дебіторської заборгованості - це сума поточної товарної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів [3, с. 217].

Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу

підприємство обчислює суму резерву сумнівних боргів. Для цього самостійно обирає метод оцінки сумнівної заборгованості та фіксує його в Наказі про облікову політику. Існує 2 методи оцінки величини резерву сумнівних боргів (рис.1. 2).

Рис. 1.2. Методи і способи розрахунку резерву сумнівних боргів*

*Примітка. Складено автором на основі джерела [38].

Метод застосування коефіцієнта сумнівності застосовується на підставі використання статистичних даних за попередні періоди (від 3 до 5 років) і передбачає три варіанти розрахунку:

- визначення питомої ваги безнадійних боргів у чистому доході;
- визначення середньої питомої ваги списаної безнадійної заборгованості в загальній сумі дебіторської заборгованості на кінець періоду.
- аналіз за строками непогашення. Борги групуються за інтервалами

(наприклад, 0–30 днів, 31–90 днів тощо). Для кожної групи на основі історичних даних розраховується свій відсоток неповернення, який потім множиться на поточне сальдо цієї групи.

Метод застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості базується на аналізі кожного конкретного дебітора. Підприємство оцінює фінансовий стан окремого боржника, наявність претензій чи судових процесів, і визначає конкретну суму боргу, яка є сумнівною.

Отже, створений резерв сумнівних боргів - це контрактивний рахунок (38), який коригує вартість дебіторської заборгованості, не зменшуючи її номіналу на персональних рахунках клієнтів (рахунок 36) [17, с. 212].

Щодо довгострокової дебіторської заборгованості щодо якої нараховуються відсотки, або яка має ознаки фінансового інструменту, вона оцінюється за дисконтованою вартістю відповідно до п. 12 НП(С)БО 10, яка визначається як теперішня вартість майбутніх грошових потоків, які очікуються для погашення цього боргу [38]. Спочатку довгострокова заборгованість зараховується на баланс за її номінальною вартістю на основі первинних документів (договорів, актів) і якщо заборгованість відповідає критеріям довгострокової (строк погашення більше 12 місяців або одного операційного циклу), бухгалтер визначає її теперішню вартість. У свою чергу, різниця між номіналом боргового зобов'язання та його теперішньою вартістю визнається фінансовими витратами (або доходами) у періоді виникнення та поступово амортизується протягом строку утримання активу. Коли до строку погашення довгострокової заборгованості залишається менше 12 місяців з дати балансу, її частина (або вся сума) переводиться до складу поточної (здійснюється перекласифікація). З цього моменту дисконтування припиняється.

Якщо розрахунки з дебітором здійснюються в іноземній валюті, така заборгованість є монетарним активом, тому визначаються курсові різниці щодо такої заборгованості відповідно до положень НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів» [30]. До основних завдань організації обліку дебіторської заборгованості належать наступні (табл. 1.5):

Таблиця 1.5

Завдання організації обліку дебіторської заборгованості підприємства*

Завдання	Зміст завдання	Обліковий інструментарій
Своєчасне та повне документування	Забезпечення правильного й оперативного відображення в облікових регістрах моменту виникнення, руху та погашення заборгованості на основі належним чином оформлених первинних документів.	Первинні документи (видаткові накладні, акти наданих послуг, ТТН, банківські виписки), реєстрація в ERP-системах.
Контроль за станом дотримання договірної та своєчасності оплати	Безперервний моніторинг виконання контрагентами умов договорів щодо строків та обсягів розрахунків, виявлення фактів несвоєчасної оплати.	Договори поставки/купівлі-продажу, графіки платежів, оперативні звіти про прострочення.
Регулярне проведення інвентаризації та верифікації боргів	Організація систематичної перевірки реальності заборгованості, оформлення актів звірки взаєморозрахунків з дебіторами для підтвердження залишків на рахунках.	Акти звірки взаєморозрахунків, інвентаризаційні описи (форма за Наказом Мінфіну № 879), довідки про безнадійні борги.
Обґрунтоване групування та класифікація	Розподіл дебіторської заборгованості за термінами погашення (поточна/довгострокова), об'єктами операцій та якісними критеріями (нормальна, сумнівна, безнадійна) для коректного відображення у звітності.	План рахунків (рахунки 36, 18, 37), групування у Балансі (Звіті про фінансовий стан).
Обачна оцінка активів на дату балансу	Точний розрахунок і своєчасне формування РСБ відповідно до норм НП(С)БО 10 (або очікуваних кредитних збитків за МСФЗ 9) для визначення чистої реалізаційної вартості заборгованості.	Рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів», розрахункові відомості (методи коефіцієнта сумнівності, абсолютної суми).
Попередження виникнення та своєчасне списання безнадійних боргів	Інформаційне забезпечення претензійно-позовної роботи до закінчення строку позовної давності, а також юридично та економічно обґрунтоване списання активів, які визнано безнадійними.	Накази керівника про списання, претензійні листи, позови до суду, позабалансовий рахунок 071.
Забезпечення аналітичності та релевантності інформації	Надання керівництву, внутрішнім аналітикам та зовнішнім аудиторам деталізованих звітів для оцінки ліквідності підприємства, складання платіжних календарів та коригування кредитної політики.	Матриці старіння рахунків (Aging Schedule), платіжні календарі, аналітичні відомості за дебіторами.

*Примітка. Складено автором за [26; 28; 35; 38; 41; 45].

Отже, можна узагальнити, що систематизація основних завдань організації обліку дебіторської заборгованості (табл. 1.5) свідчить про те, що «сучасна облікова система виконує не лише функцію фіксації фактів господарського життя, а й дозволяє проводити внутрішній контроль та здійснювати управління ризиками неплатоспроможності підприємства» [16].

Важливим аспектом в організації бухгалтерського обліку є розробка робочого плану рахунків, який формується з урахуванням власної специфіки підприємства на підставі Плану рахунків (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Рахунки для відображення в обліку дебіторської заборгованості*

Номер і назва рахунку	Призначення
1	2
18 «Довгострокова дебіторська заборгованість»	Облік дебіторської заборгованості фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після 12 місяців з дати балансу
34 «Короткострокові векселі одержані»	Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями
36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	Облік заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантажену продукцію (товари), виконані роботи, надані послуги та за іншими операціями, яка забезпечена векселями
37 «Розрахунки з різними дебіторами»	Облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, за претензіями, за відшкодуванням завданих збитків тощо
38 «Резерв сумнівних боргів»	Облік резервів за сумнівною дебіторською заборгованістю, щодо якої є ризик неповернення

*Джерело: сформовано авторами на підставі [11; 35].

Таким чином, довгострокова дебіторська заборгованість відображається у складі необоротних активів, а поточна дебіторська заборгованість у складі грошових розрахунків підприємства.

Правильно організований облік дебіторської заборгованості дозволяє

підприємствам заздалегідь передбачити та запобігти збільшенню дебіторської заборгованості, уникаючи ризику її несплати та зменшуючи ймовірність виникнення безнадійних боргів [50].

Регламентація аудиторських процедур здійснюється в чіткій відповідності до вимог МСА [25] та профільного вітчизняного законодавства [42]. Ключове завдання перевірки стану розрахунків із дебіторами полягає в експертній оцінці реальності, законності та повноти фіксації боргових вимог в обліку, що гарантує релевантність і прозорість звітних показників підприємства. Задля мінімізації аудиторського ризику та досягнення високого рівня впевненості, суб'єкт аудиту повинен оптимізувати організаційно-методичний інструментарій перевірки й зібрати вичерпний масив доказів. Методика організації передбачає документальне оформлення процесу аудиторської перевірки, також оцінку системи внутрішнього контролю підприємства, перевірку договірної бази, а також надсилання незалежних запитів дебіторам для підтвердження сальдо взаєморозрахунків [37].

Побудова аналізу дебіторської заборгованості охоплює два ключові напрями:

- ретроспективний аналіз, за допомогою якого здійснюється вивчення динаміки, структури та питомої ваги боргів в оборотних активах, розрахунок коефіцієнтів оборотності та тривалості одного обороту заборгованості;
- перспективний (оперативний) аналіз, де оцінюється платіжна дисципліна окремих клієнтів, проводиться аналіз середнього періоду прострочення та прогнозування майбутніх касових розривів.

Таким чином, основи побудови обліку, аналізу та аудиту дебіторської заборгованості полягають у створенні триєдиного інформаційного простору (дод. А). Облік формує первинну базу та забезпечує дотримання норм законодавства; аналіз трансформує ці дані в управлінські рішення для оптимізації кредитної політики; аудит перевіряє точність системи та захищає капітал підприємства від втрат внаслідок знецінення активів.

РОЗДІЛ 2

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Облікова політика та первинний облік дебіторської заборгованості підприємства

Процес організації обліку дебіторської заборгованості повинен розпочинатися з формування якісної облікової політики. На організацію даного процесу впливають різні чинники, серед яких найбільш вагомими є: галузева приналежність, вид діяльності підприємства, які визначають основні елементи, що потребують розкриття.

Дослідивши організаційно-економічну характеристику фінансово-господарської діяльності ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА», ми можемо зазначити, що підприємство є одним із ключових промислових суб'єктів Західного регіону України. Головна мета його діяльності - задоволення суспільних потреб у високоякісній машинобудівній та світлотехнічній продукції, а також отримання прибутку на основі ефективного використання наявного ресурсного потенціалу.

Основним видом економічної діяльності підприємства за КВЕД є 27.40 - виробництво електричного освітлювального устаткування. Крім того, компанія здійснює діяльність у сфері проектування освітлювальних систем, оптової та роздрібною торгівлі, зовнішньоекономічних операцій. Продукція підприємства широко експортується, що зумовлює наявність значних обсягів валютної дебіторської заборгованості та вимагає дотримання вимог НП(С)БО 21 щодо її переоцінки.

Стратегічне управління суб'єктом господарювання забезпечується його вищим органом - Загальними зборами учасників, тоді як функцію операційного

менеджменту покладено на Генерального директора, якому безпосередньо підпорядкована Дирекція з маркетингу та збуту (відповідальна за комерційне кредитування та виникнення боргових вимог) та Фінансово-бухгалтерська служба (відповідальна за облік, оцінку та нарахування резерву сумнівних боргів).

Як великий промисловий виробник, ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» змушене застосовувати інструменти комерційного кредитування (відстрочки платежів).

Тому, це зумовлює такі особливості функціонування обліково-аналітичної системи об'єкта дослідження і формування облікової політики:

- дебіторська заборгованість за розрахунками з контрагентами та за виданими авансами формує істотну частку мобільних засобів компанії. Будь-яке уповільнення її оборотності безпосередньо загрожує виникненням касових розривів;

- наявність значної кількості контрагентів вимагає від фінансової служби підприємства щоквартального аналізу боргів за строками неплатежів (побудова матриці старіння) та створення обґрунтованого резерву сумнівних боргів (рахунок 38) відповідно до норм НП(С)БО 10 для недопущення викривлення показника чистої реалізаційної вартості у фінансовій звітності [35; 38].

Облікова політика ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» затверджується наказом керівника підприємства і ґрунтується на застосуванні обраних підприємством способів ведення бухгалтерського обліку.

Відповідно до принципу послідовності ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» постійно (з року в рік) застосовує обрану облікову політику. Основні аспекти в частині організації та методики обліку дебіторської заборгованості наведено у Витязі з Наказу про облікову політику ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» на 2026 рік (дод. Б) [32].

Аналіз Наказу про облікову політику ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» (Наказ № 18-ОП) свідчить про те, що підприємство щодо дебіторської заборгованості в Наказі про облікову політику зазначає наступну інформацію:

- критеріїв визнання та первісної оцінки;

- визначення класифікації;
- методики оцінки на дату балансу та створення резерву, де використовує комбінований підхід до формування резерву сумнівних боргів. Це є цілком обґрунтованим, оскільки дозволяє диференціювати ризики неповернення коштів між великими стратегічними дилерами (абсолютна сума) та дрібними гуртовими покупцями (матриця старіння за строками), забезпечуючи високу точність формування чистої реалізаційної вартості активів».

- особливості оцінки довгострокової та валютної заборгованості;
- порядок проведення інвентаризації;
- відображення інформації у формах фінансовій звітності.

Рациональна організація первинного обліку є базовим етапом облікового процесу в ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» і здійснюється відповідно до Закону № 851-IV [44]. Саме на цьому етапі відбувається юридична фіксація та економічна оцінка виникнення, руху та зміни статусу дебіторської заборгованості. Оскільки підприємство є великим виробником світлотехніки, рух документів має чітку послідовність і визначається документообігом і забезпечується графіком документообігу (табл. 2.1).

Організація документообігу на підприємстві – це чітко регламентована система яка визначає траєкторію та графік руху первинних документів від етапу їхнього складання (або надходження від зовнішніх контрагентів) до моменту передачі в архів на зберігання.

Так як дебіторська заборгованість є наслідком договірних відносин, які виникають у ході здійснення розрахунків між підприємствами, то форми і порядок таких розрахунків визначаються в господарських договорах. Основними положеннями договору, які підлягають експертному оцінюванню з боку головного бухгалтера, це:

- термін і місце виконання зобов'язань;
- ціна договору, валюта та умови її перегляду(визначається угодою сторін);
- форма розрахунків та умови оплати (строки);

- штрафні санкції, пеня та неустойка;
- статус контрагента та податкові застереження [17, с. 213].

Таблиця 2.1

Графік документообігу щодо дебіторської заборгованості
на ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»*

Назва документа	Хто створює / Випишує	Строк передачі в бухгалтерію	Хто опрацьовує в бухгалтерії	Обліковий результат (проведення)	Куди передається на зберігання
Договір поставки	Юридичний відділ / Відділ збуту	Протягом 1 дня з моменту підписання	Бухгалтер з розрахунків з покупцями (рахунок 36)	Реєстрація контрагента в системі, встановлення кредитного ліміту.	Спеціальна папка в архіві юрвідділу (копія - в бухгалтерії).
Видаткова накладна	Комірник (на складі готової продукції)	У день відвантаження світлотехніки	Бухгалтер з розрахунків з покупцями	Дт 3611 - Кт 701 (Відображення виникнення дебіторської заборгованості та доходу).	Поточний архів бухгалтерії (папка «Реалізація за місяць»).
Товарно-транспортна накладна (ТТН)	Логіст / Менеджер зі збуту	Не пізніше наступного дня після доставки товару	Бухгалтер з розрахунків / Податковий бухгалтер	Перевірка реальності операції, підтвердження витрат на логістику для ДПС.	Додається до відповідної видаткової накладної в архіві.
Акт звірки взаєморозрахунків	Бухгалтер з розрахунків з покупцями	Щоквартально (до 10 числа наступного місяця) або під час інвентаризації	Головний бухгалтер / Аудитор	Верифікація залишків на рахунку 361. Пролонгація строку позовної давності.	Папка «Матеріали інвентаризації та звірки розрахунків».

*Примітка. Складено автором на основі [32].

Невід'ємною складовою частиною сучасних господарських договорів є додатки, серед яких найважливіше аналітичне значення має специфікація.

Специфікація — це товаросупровідний документ на конкретну партію

товару, що поставляється в асортименті згідно з відповідними транспортними документами. У випадках, коли партія товару складається з окремих вантажних позицій, специфікація обов'язково оформляється на кожну таку позицію окремо [17, с. 215]. Усі розрахунки, які здійснюються на підставі укладених договорів, класифікуються як розрахунки за комерційними операціями, кінцевою метою яких для обох партнерів є отримання економічної вигоди (прибутку). Окрім цих розрахунків, проводяться операції некомерційного характеру без складання договору, на які не розповсюджується дія терміну позовної давності.

Характеристику основних первинних форм документів з обліку розрахунків з покупцями та виникнення дебіторської заборгованості наведемо у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Характеристика первинних документів
з обліку розрахунків з дебіторами ТОВ*

Назва документа	Призначення в обліку
1	2
Господарський договір (купівлі-продажу / поставки)	Згідно з обліковою політикою підприємства, фіксує чіткі строки оплати, ліміти кредитування та умови переходу прав власності.
Рахунок-фактура (Invoice)	Не є первинним документом у класичному розумінні (якщо не оплачений), але слугує підставою для здійснення передоплати або виписки видаткових документів. У сфері ЗЕД комерційний інвойс за наявності підтвердження оплати може виконувати функцію акта наданих послуг/приймання-передачі.
Видаткова накладна / Акт наданих послуг	Засвідчує реальність здійснення господарської операції та підтверджує факт переходу права власності на продукцію від ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА» до покупця.
Товарно-транспортна накладна (ТТН)	Підтверджує факт фізичного переміщення готової продукції зі складів підприємства у м. Тернопіль до пункту розвантаження клієнта.
Митна декларація (МД)	Засвідчує вивезення продукції за межі митної території України в режимі експорту.
Банківська виписка Платіжні інструкції	Фіксують точний час, дату та суму погашення зобов'язань контрагентом «копійка в копійку»

Продовж. табл. 2.2

1	2
Акт звірки взаєморозрахунків	Відповідно до Наказу Мінінфіну № 879, підписаний двома сторонами акт підтверджує тотожність залишків, є юридичним визнанням боргу покупцем та перериває строк позовної давності (відлік 3 років починається заново).
Претензійні листи, позовні заяви, ухвали суду	Засвідчують перехід розрахунків у стадію досудового або судового вирішення конфлікту. Змінюють правовий статус дебіторської заборгованості з нормальної (строкової) на спірну/судову з подальшим переведенням на відповідні субрахунки обліку.

*Примітка. Складено автором на основі [12, с. 298].

Рационально сформований документообіг визначає, хто саме, в які строки та куди передає договір, видаткову накладну, ТТН чи банківську виписку. Це гарантує, що видаткова накладна на відвантажену світлотехніку потрапить до бухгалтерії оперативно, а не наприкінці місяця, що запобігає викривленню проміжної звітності та забезпечує дотримання вимог законодавства щодо своєчасності відображення дебіторської заборгованості у первинних документах і створює надійну інформаційну базу для безперервного контролю за кожним етапом розрахунків ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА». Завдяки чіткому розподілу строків подачі документів протягом місяця, графік ліквідує так звані «авральні» ситуації перед датою балансу та під час складання податкової звітності з ПДВ. Отже, первинний облік розрахунків з дебіторами ведеться в цілому згідно з вимогами нормативно-законодавчих актів.

2.2. Методика обліку дебіторської заборгованості підприємства та її відображення у формах фінансової звітності

Розрахунки з дебіторами на ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» відображають на рахунках синтетичного обліку, для чого групують однорідні господарські операції (всі відвантаження, всі оплати) за економічним змістом,

структуруючи інформаційний потік, аналітичний облік ведуть деталізовано, забезпечуючи потребу для управління розрахунками (контроль конкретного контрагента, строки оплати за окремим інвойсом).

Для такого потужного промислового виробника, як ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА», стандартних синтетичних рахунків відповідно до Плану рахунків недостатньо [14, с. 77]. Облікова система має забезпечувати детальну аналітику: розділяти внутрішній та зовнішній (експортний) ринки, моніторити строки погашення та чітко виокремлювати заборгованість, що перебуває в судах.

У таблиці 2.3 наведемо фрагмент робочого плану рахунків, який застосовує ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» з урахуванням національних стандартів та вимог Наказу Мініфіну № 879.

Таблиця 2.3

Витяг з робочого плану рахунків бухгалтерського обліку
ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА» щодо розрахунків з дебіторами*

Синтетичний рахунок (рівень 1)	Субрахунок (рівень 2)	Аналітичний рахунок / Порядок субконто (рівень 3)	Економічний зміст та призначення в обліку ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА»
1	2	3	4
18		Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи	Контроль за активами зі строком погашення понад 12 місяців.
	183	Інша дебіторська заборгованість	Облік довгострокових позик, виданих працівникам, або реструктуризованих боргів покупців, що підлягають дисконтуванню.
		1831 «Довгострокова заборгованість в національній валюті» 1832 «Довгострокова заборгованість в іноземній валюті»	Забезпечує роздільний облік за валютною ознакою для нарахування амортизації дисконту та оцінки за теперішньою вартістю.

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4
36		Розрахунки з покупцями та замовниками	Головний рахунок для обліку реалізації світлотехнічної продукції.
	361	Розрахунки з вітчизняними покупцями	Облік боргів українських контрагентів (дилерів, гуртових баз, державних підприємств).
		3611 «Внутрішні розрахунки в межах ліміту кредитування» 3612 «Прострочена заборгованість покупців (до 90 днів)» 3613 «Спірна заборгованість (претензії та судові позови)»	Аналітичний зріз за строками та правовим статусом: дозволяє автоматично блокувати відвантаження продукції у разі переходу контрагента в категорію прострочених боргів.
		362	Облік експортних контрактів (в євро, доларах США тощо).
		3621 «Розрахунки за експортними контрактами (валютна вартість)» 3622 «Спірна валютна заборгованість (у судовому провадженні)»	Монетарна стаття: підлягає обов'язковому перерахунку курсових різниць на дату балансу та дату операції згідно з НП(С)БО 21.
37		Розрахунки з різними дебіторами	Облік неторгових операцій підприємства.
	371	Розрахунки за виданими авансами	Облік передоплат постачальникам за комплектуючі (скло, світлодіоди, метал).
		3711 «Аванси вітчизняним постачальникам» 3712 «Аванси іноземним постачальникам (імпорт)»	Нефінансова дебіторська заборгованість (резерв сумнівних боргів за нею не створюється).
	372	Розрахунки з підзвітними особами	Розрахунки з працівниками за відрядженнями (зокрема, закордонними) та господарськими витратами.
	373	Розрахунки за нарахованими доходами	Облік дивідендів, відсотків за депозитами або роялті.
	374	Розрахунки за претензіями	Облік пред'явлених постачальникам або залізниці позовів за брак комплектуючих чи порушення умов логістики.
	377	Розрахунки з іншими дебіторами	Розрахунки за операційною орендою, судовими зборами тощо.

Продовж. табл. 2.3

1	2	3	4
38		Резерв сумнівних боргів	Контрактивний рахунок (зменшує перший розділ активу балансу).
	381	Резерв за розрахунками в національній валюті	Нарахований резерв за методом матриці старіння або абсолютної суми щодо українських покупців.
	382	Резерв за розрахунками в іноземній валюті	Резерв під знецінення боргів іноземних покупців.
07		Списані активи	Позабалансовий облік.
	071	Списана дебіторська заборгованість	Облік безнадійної заборгованості протягом 5 років з моменту списання з балансу для моніторингу майнового стану боржника згідно з вимогами Наказу № 879.

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

Отже, робочий План рахунків дозволяє на ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за кожним субрахунком (361, 362, 377) в обліковій системі (ERP / BAS) налаштовувати трирівневу аналітику: «Контрагент», «Договір», «Первинний документ (Рахунок-фактура або Накладна)», що надає можливість відстежувати строк прострочення не загальною по клієнту, а за кожною конкретною поставкою світлотехніки, а введення аналітичних рахунків типу 3613 («Спірна заборгованість») є прямою вимогою для проведення щорічної інвентаризації. Під час формування акта інвентаризації суми з цього субрахунку автоматично переносяться до графи «заборгованість, що перебуває в судах / неузгоджені розбіжності».

Рахунки для відображення дебіторської заборгованості: 183 «Інша дебіторська заборгованість», 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками», 37 «Розрахунки з різними дебіторами» - це класичні активні рахунки. Дебіторська заборгованість за своєю економічною суттю є вимогою підприємства до інших осіб повернути кошти або поставити товар, тобто є чинним необоротним чи оборотним активом.

На рахунку 18 «Довгострокова дебіторська заборгованість та інші

необоротні активи» ведеться облік заборгованості за майно, що передане у фінансову оренду, довгострокових векселів одержаних та іншої дебіторської заборгованості [35].

Облік розрахунків з покупцями і замовниками на підприємстві ведеться на рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» за відповідними субрахунками (рис. 2. 1). На ньому відображається узагальнення інформації про розрахунки з вітчизняними та іноземними покупцями і замовниками за відвантажену продукцію, виконані роботи і надані послуги, окрім заборгованості, яка забезпечена векселем [35].

Дебет	36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»	Кредит
Сальдо початкове: заборгованість покупців та замовників за одержану продукцію.		
1.Продажна вартість реалізованої продукції, товарів, виконаних робіт, наданих послуг.		1. Сума платежів, які надійшли на рахунок підприємства в банківських установах, в касу та інші види розрахунків.
2.Суми ПДВ, що підлягають перерахуванню до бюджетів та позабюджетних фондів.		
Оборот		Оборот
Сальдо кінцеве		

Рис. 2.1. Побудова синтетичного рахунку 36 «Розрахунки з покупцями та замовниками»*

*Примітка. Складено автором на основі джерела [35].

Аналітичний облік розрахунків з покупцями і замовниками ведеться по кожному покупцю і замовнику, по кожному рахунку, пред'явленому до оплати.

На рахунку 37 «Розрахунки з різними дебіторами» ведеться облік розрахунків за поточною дебіторською заборгованістю з різними дебіторами за авансами виданими, нарахованими доходами, за відшкодування завданих збитків та за іншими операціями, строк оплати яких припадає на поточний або

наступний господарський рік. За дебетом відображається виникнення (збільшення) поточної дебіторської заборгованості, за кредитом - погашення чи списання дебіторської заборгованості.

Однак, на практиці рахунки 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» та 37 «Розрахунки з різними дебіторами» можуть ставати активно-пасивними. Якщо покупець перерахував підприємству аванс (передоплату), на рахунок 361 виникає кредитове сальдо. У Балансі такі суми заліковувати (згортати) заборонено. Дебетове сальдо відображають в активі (дебіторська заборгованість), а кредитове - у пасиві у складі поточних зобов'язань.

Для нарахування і обліку резервів сумнівних боргів Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій і Інструкцією щодо його використання передбачений балансовий, регулюючий, контрактивний рахунок 38 «Резерв сумнівних боргів».

Це контрактивний (пасивний за будовою, але регулюючий за призначенням) рахунок [35].

Він створений для того, щоб коригувати (зменшувати) оцінку активного рахунку 36 «Розрахунки з покупцями і замовниками» до його реальної вартості. Зазначений рахунок не закривається наприкінці звітного періоду, його сальдо - сума потенційної безнадійної заборгованості (рис. 2.2).

Д-т	38 «Резерв сумнівних боргів»	К-т
Списання безнадійної дебіторської заборгованості, під яку раніше вже був створений резерв. Зменшення нарахованих резервів (в кореспонденції з рахунками обліку доходів)		Створення резерву (в кореспонденції з рахунками обліку витрат)

Рис. 2.2. Побудова синтетичного рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів»*

*Примітка. Складено автором на основі джерела [35].

Нарахування резерву сумнівних боргів на дату балансу супроводжується записом:

Д-т субрахунку 944 «Сумнівні і безнадійні борги»

К-т рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» [11].

Аналітичний облік на рахунку 38 «Резерв сумнівних боргів» ведеться в розрізі боржників або по строках непогашення дебіторської заборгованості.

Після вилучення з балансу, сума визнаної безнадійної заборгованості враховується на забалансовому субрахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом мінімум трьох років від дати списання для нагляду за можливістю її утримання у випадках зміни майнового стану боржника. Це позабалансовий рахунок. Облік ведеться за простою системою (без подвійного запису). Тобто, коли борг списують, роблять запис тільки за дебетом 071 рахунку. Припинення позабалансового обліку дебіторської заборгованості на субрахунку 071 виникають тоді, коли борг повністю погашається контрагентом в порядку відшкодування або коли нормативний строк обліку такої заборгованості закінчився.

Далі розглянемо порядок відображення в обліку поточної дебіторської заборгованості, так як за досліджуваний період ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» не мало довгострокової дебіторської заборгованості. Однак, спочатку нарахуємо резерв сумнівних боргів щодо товарної дебіторської заборгованості. Специфіка ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» як великого промислового підприємства полягає в тому, що воно використовує відповідно до затвердженої облікової політики, комбіновану систему оцінки ризиків: для великих стратегічних дилерів резерв розраховується індивідуально (метод абсолютної суми), а для маси дрібних покупців світлотехніки - на основі матриці старіння (класифікації за строками) відповідно до НП(С)БО 10.

Станом на 31 грудня 2024 р., відповідно до даних балансу, загальна поточна дебіторська заборгованість за світлотехнічну продукцію на підприємстві становить 17210 000 грн. Згідно з Наказом про облікову політику, фінансова служба ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» провела класифікацію боргу

за строками прострочення та визначила середній відсоток неповернення (коефіцієнт сумнівності) на основі статистики попередніх 3 років (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Розрахунок резерву сумнівних боргів та чистої вартості товарної
дебіторської заборгованості за 2024 рік*

Група (інтервал прострочення)	Сума заборгованості (первісна вартість), грн.	Коефіцієнт сумнівності (Кс)	Величина нарахованого резерву (РСБ), грн.
1 група: до 30 днів (поточна)	10 833 333,00	0,01 (1%)	$10\,833\,333 * 1\% = 108333$
2 група: від 31 до 90 днів	4 642 857,00	0,05 (5%)	$4\,642\,857 * 5\% = 232143$
3 група: від 91 до 180 днів	2 321 429,00	0,20 (20%)	$2\,321\,429 * 20\% = 464286$
4 група: понад 180 днів	774 240,00	0,60 (60%)	$774\,240 * 60\% = 464244$
УСЬОГО	18 571 859,00	-	1 361 859

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

В таблиці 2.5 наведемо порядок відображення в обліку розрахунків з вітчизняними покупцями та замовниками і формування резерву сумнівних боргів.

Таблиця 2.5

Відображення операцій з обліку поточної дебіторської заборгованості
ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2024 рік*

Зміст господарської операції	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Підстава
1	2	3	4	5
Відображено дебіторську заборгованість покупців за відвантажену світлотехніку на умовах відстрочки платежу	18 571 859,00	3611	701	Видаткова накладна, товарно-транспортна накладна (ТТН). Виникнення оборотного активу підприємства.

Продовж. табл. 2.5

1	2	3	4	5
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ (18 571 859 * 20% / 120%)	3 095 310,00	701	641/ПДВ	Податкова накладна, зареєстрована в системі ЄРПН згідно з вимогами Податкового кодексу України.
Включено до складу інших операційних витрат суму сформованого РСБ (на дату балансу)	1 361 859,00	944	381	Розрахункова відомість, бухгалтерська довідка. Очищення активів компанії.
Отримано безготівкові кошти на поточний рахунок від дебіторів 1-ї та 2-ї груп ризику	13 951 906,00	311	3611	Банківська виписка. Часткове закриття дебіторського боргу.
Етап верифікації (Наказ № 879): Виділено заборгованість контрагентів 3-ї групи, яку за результатами інвентаризації визнано спірною та передано до суду	2 321 429,00	3613	3611	Акт інвентаризації розрахунків, копія позовної заяви, ухвала Господарського суду про відкриття справи.
Списано за рахунок раніше створеного резерву заборгованість покупців 4-ї групи, яку визнано безнадійною (ліквідація)	464 244,00	381	3611	Витяг з ЄДРПОУ про припинення юридичної особи, наказ директора ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА».
Одночасно зараховано списану безнадійну заборгованість на позабалансовий облік для моніторингу майнового стану	464 244,00	071	-	Бухгалтерська довідка. Забезпечує контроль протягом 5 років згідно з п. 7.5 Наказу № 879.

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

Можна зробити висновок, що методики оцінки поточної торговельної дебіторської заборгованості в ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» (табл. 2.5) демонструють дотримання принципу обачності. Застосування поділу заборгованості за термінами старіння дозволило диференціювати заборгованість за ступенем ризику (від 1% для поточних боргів до 60% для хронічних неплатежів). ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» визначає оцінку торговельної

дебіторської заборгованості відповідно до вимог НП(С)БО 10 щодо формування реальних показників фінансової звітності. Нарахування резерву сумнівних боргів у розмірі 1 361 859 грн. дозволило скоригувати первісну вартість відвантаженої світлотехнічної продукції (18 571 859 грн.). Як наслідок, у Звіті про фінансовий стан (Балансі) за 2024 р. дебіторська заборгованість відображена за її чистою реалізаційною вартістю - 17 210 000 грн. Це унеможливило завищення валюти балансу та фінансового результату підприємства, а також забезпечує зовнішніх користувачів (зокрема, аудиторів та інвесторів) достовірною інформацією про якість оборотного капіталу виробника.

Також за звітний 2024 р. у ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» виникла дебіторська заборгованість, яка не пов'язана безпосередньо з реалізацією основної продукції, товарів чи послуг, а саме: за виданими авансами, з бюджетом та інша дебіторська заборгованість.

Порядок відображення дебіторської заборгованості за виданими авансами наведемо у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Порядок відображення дебіторської заборгованості за виданими авансами*

Зміст господарської операції	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Первинний документ
Перераховано з поточного рахунку ТОВ «ВАТРА» аванс постачальнику за комплектуючі чи матеріали для виробництва світлотехніки	548 000	3711	311	Виписка банку, платіжна інструкція.
Відображено податковий кредит з ПДВ на суму виданого авансу (548 000 * 20% / 120%)	91 333	644/1	641/ПДВ	Податкова накладна, зареєстрована постачальником в ЄРПН.

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

У таблиці 2.7 наведемо порядок відображення дебіторської заборгованості

з бюджетом, у т.ч. з податку на прибуток (рядки 1135, 1136 ф. 1 «Баланс») - 632000 грн.

Таблиця 2.7

Відображення дебіторської заборгованості по розрахунках з бюджетом*

Зміст господарської операції	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Первинний документ
Протягом звітнього періоду з поточного рахунку перераховано до бюджету щомісячні авансові внески з податку на прибуток	900 000	641/ПнП	311	Виписка банку, платіжна інструкція.
Нараховано фактичну суму податку на прибуток за звітний рік згідно з розрахунком у Податковій декларації	268 000	98	641/ПнП	Податкова декларація з податку на прибуток підприємств, Бухгалтерська довідка.

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

У ТОВ існує переплата до бюджету з податку на прибуток (субрахунок 641/Податок на прибуток), яка виникла у результаті внесення авансових платежів, які перевищують фактично нараховане за декларацією зобов'язання. Тобто, за результатами звітнього року на субрахунку 641/Податок на прибуток утворилося дебетове сальдо (переплата).

За результатами звітних періодів у ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» існують інші види поточної дебіторської заборгованості комерційного та фіскального характеру. Зокрема, залишок у рядку 1130 (548,00 тис. грн.) свідчить про використання операційних авансів у взаємовідносинах із постачальниками сировини. Найчастіше в практиці ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» ця сума формується на субрахунках 372 «Розрахунки з підзвітними особами» (якщо є значні суми невитрачених коштів на кінець року) та 377 «Розрахунки з іншими дебіторами» (борги за реалізовані необоротні активи, матеріали, розрахунки за

позиками працівникам тощо).

Розглянемо порядок відображення в обліку реалізації застарілого верстата моделі DM 45 у звітному періоді і виникнення дебіторської заборгованості на суму 240 000 грн.. (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Відображення в обліку неторговельних операцій*

Зміст господарської операції	Сума, грн.	Дебет	Кредит	Первинний документ
Відображено дохід від продажу застарілого верстата моделі DM 45 (на умовах відстрочки платежу)	240 000	377	712	Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів, договір купівлі-продажу.
Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ (240 000* 20% / 120%)	40 000	712	641/ПДВ	Податкова накладна, зареєстрована в системі ЄРПН.

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

Наявність залишку у балансі в рядку 1155 «Інша поточна дебіторська заборгованість» у розмірі 304 000 тис. грн.. (дод. В), свідчить про проведення ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» неторговельних операцій, що супроводжують рух внутрішніх та зовнішніх ресурсів. Відображення дебіторської заборгованості в облікових регістрах і звітності є завершальним етапом облікового процесу, де первинні документи (видаткові накладні, ТТН, акти) систематизуються та трансформуються у звітні показники для внутрішніх та зовнішніх користувачів.

ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» використовує журнально-ордерну форму і дані обліку узагальнюються у:

- Журналі 3 та Відомості до нього: тут накопичуються кредитові обороти за рахунками 36, 37, 38 (погашення боргів, списання);
- оборотно-сальдовій відомості (далі – ОСВ) за рахунками 36, 37, 38: відображає підсумкові суми залишків та рух коштів за звітний період у

грошовому вимірнику;

- Головній книзі: фінальний синтетичний регістр, куди переносяться підсумкові дані з Журналу 3. Сальдо Головної книги за рахунками розрахунків є безпосередньою підставою для заповнення відповідних рядків Балансу.

У фінансовій звітності дебіторська заборгованість відображається у кількох звітних формах, забезпечуючи розкриття інформації про її ліквідність, якість та вплив на фінансові результати (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Розкриття інформації про дебіторську заборгованість
ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» у формах фінансової звітності*

Назва форми звітності	Назва розділу звіту	Код рядка	Назва статті у звітності	Сальдо/ Оборот за рахунками	Вплив на фінансово-майновий стан підприємства
1	2	3	4	5	6
Форма № 1 «Баланс»	I. Необоротні активи	1040	Довгострокова дебіторська заборгованість	Сальдо Дт 183	Відображає активи зі строком погашення понад 12 місяців від дати балансу.
	II. Оборотні активи	1125	Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	Сальдо Дт 361, 362	Відображають заборгованість покупців або замовників за надані їм продукцію, товари, роботи, послуги за мінусом резерву сумнівних боргів.
		1130	Дебіторська заборгованість за виданими авансами	Сальдо Дт 371	Фіксує обсяг перерахованих постачальникам передоплат під майбутні поставки.
		1135	Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	Сальдо Дт 641, 642	Акумулює загальну суму переплат за податками, зборами та обов'язковими платежами.

Продовження табл. 2.9

1	2	3	4	5	6
		у т.ч. 1136	з податку на прибуток	Сальдо Дт 641/ПнП	Довідково деталізує суму переоплати саме з податку на прибуток
		1155	Інша поточна дебіторська заборгованість	Сальдо Дт 372, 377	Відображає неторгові борги (дебіторку за підзвітними особами, позиками, реалізацією ОЗ).
Форма № 2 «Звіт про фінансові результати»	І. Фінансові результати	2180	Інші операційні витрати	Оборот Дт 944 (в кореспонденції з Кт 38 або Кт 36)	Сюди включається сума нарахованого за рік резерву (РСБ) та списані безнадійні борги без резерву.
		2120	Інші операційні доходи	Кредит субрахунку 716 «Відшкодування раніше списаних активів»	Списання безнадійної дебіторської заборгованості
Примітки до річної фінансової звітності (Форма № 5)	Розділі IX				Зазначається: – склад поточної дебіторської заборгованості за строками її виникнення; – загальна сума безнадійної дебіторської заборгованості, списаної у звітному періоді; – рух резерву сумнівних боргів протягом року (залишок на початок року, нараховано, використано/списано борги, залишок на кінець року).

*Примітка. Складено автором на основі джерела [32].

Узагальнення процедур перенесення облікових даних у звітні форми (дод. В, Г) підтверджує системність розкриття інформації про дебіторську заборгованість ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА». Завдяки чіткій диференціації фіскальних (рядки 1135, 1136), операційних авансових (рядок 1130) та інших

неторговельних операцій у складі активів (рядок 1155) у ф. 1, забезпечується висока аналітичність Балансу. Водночас взаємозв'язок витрат на формування резерву у формі 2 (рядок 2180) із деталізацією руху оціночних показників та строків старіння боргів у Розділі IX Форми № 5 формує цілісний аудиторський слід [24, с. 199].

Автоматизація обліку дебіторської заборгованості на ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» реалізована на базі сучасної ERP-системи (зокрема, комплексних рішень лінійки BAS), що забезпечує наскрізну цифровізацію розрахункових операцій від моменту укладання договору до фінального формування звітності [14, с. 78]. Завдяки автоматичному модулю «Управління взаєморозрахунками», інформаційна система підприємства в режимі реального часу синхронізує дані первинних документів (видаткових накладних та ТТН) із аналітичними картками субконто, унеможливорюючи виникнення технічних помилок чи втрату первинних даних. Особливе практичне значення має автоматизоване формування звіту про старіння боргів та інтегрований алгоритм розрахунку коефіцієнтів сумнівності за заданими інтервалами неплатежів. Це дозволяє фінансовій службі ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» миттєво генерувати розрахункові відомості для створення резерву сумнівних боргів (рахунок 38) та автоматично розгортати сальдо рахунків 36 і 37 у відповідних рядках Балансу (ф. 1), суттєво знижуючи трудомісткість облікового процесу та підвищуючи швидкість прийняття управлінських рішень щодо кредитної політики контрагентів.

Економіко-математична постановка задачі

Розглянемо на прикладі розрахунок показників оборотності дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2023 - 2025 рр. в умовах застосування комп'ютерних технологій, за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel. Вхідні дані, алгоритм рішення та результат розв'язання задачі наведені в додатку Е до кваліфікаційної роботи.

РОЗДІЛ 3

АУДИТ І АНАЛІЗ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНOSTІ ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА»

3.1. Аудиторська перевірка дебіторської заборгованості підприємства

Одним із найважливіших етапів перевірки фінансової звітності є аудит дебіторської заборгованості, оскільки цей актив безпосередньо впливає на ліквідність підприємства, його фінансовий результат та точність відображення доходів.

Правові засади проведення аудиту, права та обов'язки аудитора, а також загальні вимоги до якості та етики визначає низка нормативних актів (табл. 3.1):

При проведенні аудиту дебіторської заборгованості базовими є такі МСА:

- МСА 315 - Ідентифікація та оцінка ризиків суттєвого викривлення (оцінка внутрішнього контролю розрахунків);
- МСА 330 - Дії аудитора у відповідь на оцінені ризики;
- МСА 500 - Аудиторські докази;
- МСА 505 - Зовнішні підтвердження (ключовий стандарт для процедури верифікації заборгованості через надсилання запитів дебіторам/акти звірки);
- МСА 540 - Аудит оціночних значень та пов'язаних розкриттів (застосовується для перевірки правильності розрахунку резерву сумнівних боргів / очікуваних кредитних збитків) [25].

Якісний аудит передбачає залучення аудитора ще до закінчення звітного року. Сучасна практика Організації аудиторської перевірки трансформується у логічно завершену послідовність, що охоплює такі взаємопов'язані етапи: підготовчий, проміжний, етап фізичної перевірки, основний (етап аудиту окремої статті звітності), заключний етап. На підготовчому етапі аудитор вивчає

бізнес-середовище клієнта, вивчає його маркетингову політику та збирає постійне досьє.

Таблиця 3.1

Нормативно-правове забезпечення проведення аудиту в Україні*

Нормативний акт	Характеристика
1	2
Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність»	визначає загальний порядок організації зовнішнього аудиту, статус аудиторів та суб'єктів аудиторської діяльності в Україні
Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг (далі - МСА)	визначають єдині професійні вимоги, принципи та критерії, за якими практикуючі аудитори зобов'язані організовувати, виконувати та документувати свою роботу. Вони є глобальним еталоном, який гарантує, що висновки аудиторів у всьому світі є надійними, порівнянними та об'єктивними, є обов'язковими до застосування в Україні.
Національні стандарти (НП(С)БО)	аудитор здійснює перевірку на відповідність тим стандартам, які застосовує підприємство
Цивільний кодекс України (ЦКУ)	регулює укладання договорів (купівлі-продажу, поставки, надання послуг тощо), перехід прав вимоги та правові наслідки порушення зобов'язань.
Податковий кодекс України (ПКУ)	перевірка впливу операцій із дебіторською заборгованістю на податкові зобов'язання підприємства
Наказ Мінфіну № 879 «Про затвердження Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань»	визначає обов'язковість, періодичність та процедуру проведення інвентаризації розрахунків перед складанням річної звітності.

*Примітка. Узагальнено автором на основі [25; 28; 36; 38; 41; 42; 49].

Під час проміжного етапу аналізується звітність за 9 місяців, проводиться попереднє тестування системи внутрішнього контролю (далі - СВК) та оцінюються ризики викривлення даних (наприклад, через несанкціоновані знижки). Етап фізичної перевірки передбачає безпосередню участь аудитора в інвентаризації розрахунків і надсилання дебіторам незалежних запитів-підтверджень згідно з МСА 505 [25].

На основному етапі здійснюються детальні процедури по суті щодо

рахунків 36, 37 та 38, де перевіряється реальність заборгованості, правильність нарахування резерву сумнівних боргів (далі - РСБ), проведення курсових різниць та тест «відсікання» (Cut-off) для виключення фіктивних продажів наприкінці року. На заключному етапі аудитор узагальнює всі виявлені порушення (навмисні маніпуляції, методологічні чи технічні помилки), оцінює їхній сукупний вплив на фінансову звітність та формує незалежний аудиторський звіт відповідно до вимог МСА 700 [25]. Планування аудиту розпочинають з тесту внутрішнього контролю, який дозволяє аудитору оцінити ризики суттєвого викривлення. Для цього проводиться тестування СВК розрахунків з дебіторами за допомогою опитувальних листів (тестів) (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Оцінка системи внутрішнього контролю (СВК) розрахунків з покупцями і дебіторської заборгованості*

Зміст питання	Оцінка результатів (варіанти відповідей)		
	Так	Ні	Інформація відсутня
Чи укладаються письмові договори з кожним контрагентом?	+		
Чи візує договори головний бухгалтер?		+	
Для виставлення рахунків використовуються затверджені преїскуранти?	+		
Чи контролюється доступ до комп'ютерних записів?	+		
Чи проводиться перевірка надійності покупців перед наданням відстрочки платежу?	+		
Як часто здійснюється звірка взаєморозрахунків (щомісячно, щоквартально)?	+		
Чи затверджена в обліковій політиці чітка методика розрахунку резерву очікуваних кредитних збитків згідно з МСФЗ 9 або НП(С)БО 10?			+

*Примітка. Узагальнено автором на основі [25; 38].

За відповідями на тест, якщо рівень довіри до СВК високий, аудитор може зменшити обсяг вибірки для детальних тестів. Якщо низький, то вибірка розширюється до максимальної. На такі запитання, як: «Чи візує договори головний бухгалтер?», «Для виставлення рахунків використовуються затверджені преїскуранти?» та «Чи контролюється доступ до комп'ютерних записів?» отримано відповіді «НІ». Це сигналізує про високий ризик несанкціонованого надання знижок, виникнення помилок в оцінці та потенційні несанкціоновані коригування в базі даних. Аудитор зобов'язаний розширити обсяг процедур по суті.

Якщо під час підготовчого чи проміжного етапу аудитор виявляє те, що за якимось із цих напрямів контроль підприємства є слабким або відсутнім (наприклад, ціни в рахунках встановлюються менеджерами вручну без звірки з преїскурантом), аудитор автоматично класифікує цей ризик як високий і розширює обсяг процедур по суті, тобто збільшує розмір вибірки для перевірки первинних документів.

Загальний план аудиту дебіторської заборгованості щодо перевірки ТОВ наведено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Загальний план аудиту дебіторської заборгованості

Об'єкт аудиту: Дебіторська заборгованість АФ «ТерАудит»

Період перевірки: 01.01.2024 – 31.12.2024

Планований трудомісткість: 45 людино-годин

Керівник групи: Сенько В.П.

Етап	Період виконання	Виконавець	Робочі документи
1	2	3	4
Підготовчий етап - здійснюється оцінка СВК, визначення рівня суттєвості, розрахунок аудиторського ризику.	02.05.2025	Провідний аудитор	Тести СВК, Наказ про облікову політику

1	2	3	4
Перевірка залишків - здійснюється співставлення даних балансу (ф. 1) з Головною книгою, оборотно - сальдовими відомостями (далі - ОСВ) по рахунках 36, 37, 68.	03.05.2025	Аудитор	Головна книга, ОСВ, Баланс
Процедури підтвердження - здійснюється направлення запитів дебіторам, аналіз актів звірки взаєморозрахунків.	04.05–08.05	Аудитор / Асистент	Акти звірки, відповіді на запити, реєстри відправлень
Аналіз строків та безнадійної заборгованості - оцінюється правильність класифікації ДЗ, перевірка правомірності списання боргів та формування резервів.	09.05.2025	Провідний аудитор	Відомості аналітичного обліку, накази про списання, претензійні матеріали
Заключний етап - формуються аудиторські висновки, узагальнюються виявлені помилки, здійснюється підготовка звіту.	12.05.2025	Керівник групи	Робочі документи аудитора, Звіт

*Примітка. Складено на основі [32].

У ході перевірки ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» аудит проводився за наступною програмою (табл. 3.4), що містить перелік конкретних аудиторських процедур за кожним твердженням керівництва (існування, повнота, наявність прав і зобов'язань, правильність вартісної оцінки та розподілу періодів).

При проведенні аудиту перевірка реальності дебіторської заборгованості є критичним етапом. Аудитор повинен отримати переконливі докази того, що дебітори дійсно існують, а їхні зобов'язання перед клієнтом є юридично чинними на дату балансу.

Основним інструментом для цього є процедура зовнішнього підтвердження (конфірмація) відповідно до МСА 505. Для цього аудитор формує вибірки і запити до контрагентів, тобто самостійно (без втручання персоналу

клієнта) відбирає контрагентів для перевірки.

Таблиця 3.4

Програма аудиту дебіторської заборгованості
ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»*

Зміст аудиторської процедури	Джерела інформації	Виконавець (підпис)	Метод перевірки	Очікуваний документ (доказ)	Індекс робочого документа (РД)
1	2	3	4	5	6
1.1. Перевірка відповідності залишків за рахунками 36, 37, 63, 68 в ОСВ даним Головної книги та показникам Балансу (рядки 1125, 1155 тощо).	Головна книга, Баланс, ОСВ	Провідний аудитор	Порівняльний аналіз, перерахунок	Звіряльна відомість залишків	РД-ДЗ.2.1
2.1. Відбір сукупності дебіторів для направлення прямих запитів (конфірмація).	ОСВ по субконто «Контрагенти»	Аудитор	Статистична вибірка	Реєстр відібраних контрагентів	РД-ДЗ.3.1
2.2. Аналіз отриманих актів звірки взаєморозрахунків. У разі розбіжностей - дослідити первинні документи (ТТН, виписки).	Акти звірки, журнали	Аудитор / Асистент	Зустрічна перевірка, інспектування	Протокол розбіжностей	РД-ДЗ.4.1
3.1. Аналіз дебіторської заборгованості за строками виникнення (до 30 днів, 30-90, 90-180, понад 365 днів).	Реєстри старіння ДЗ, договори	Провідний аудитор	Аналітичні процедури	Таблиця вікового аналізу ДЗ	РД-ДЗ.2.2
3.2. Перевірка правильності нарахування резерву очікуваних	Розрахунок резерву, Облікова політика	Керівник групи	Перерахунок, оцінка суджень керівництва	Робочий документ з оцінки резерву	РД-ДЗ.5.1

1	2	3	4	5	6
кредитних збитків (субрах. 38).					
4.1. Перевірка правомірності списання заборгованості, за якою минув строк позовної давності.	Накази керівника, витяги з ЄДР (ліквідація контрагентів)	Провідний аудитор	Інспектування документів, перевірка юр. статусів	Акт перевірки списання ДЗ	РД-СВК.2.1
5.1. Перевірка відображення дебіторської заборгованості пов'язаних сторін та повноту розкриття інформації у Примітках до звітності.	Примітки до звітності, Анкети засновників	Керівники групи	Оцінка розкриття інформації	Чек-ліст розкриття інформації	РД-ПС.2.1

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

До вибірки обов'язково включаються:

- найбільші дебітори за сумою залишку.
- дебітори з нульовими балансами, але з великими оборотами протягом року (ризик приховування доходів або несанкціонованого списання боргів).
- стара, протермінована заборгованість;
- пов'язані та споріднені особи [34, с. 90].

Аудитор проводить роботу з актами звірки взаєморозрахунків, які підтверджують, що станом на певну дату облікові дані продавця та покупця збігаються. Аудитор вчиняє наступні дії при аналізі актів звірки (рис. 3.1):

Також у разі якщо дебітор не відповів на запит і не повернув акт звірки, аудитор не може просто проігнорувати цей факт.

Він зобов'язаний провести певні альтернативні процедури, до яких відносяться:

1. Перевірка подальшого погашення, що включає дослідження банківських виписок за січень-лютий наступного за звітним роком. Якщо дебітор сплатив

борг після дати балансу, це є залізобетонним доказом реальності заборгованості на 31 грудня.

2. Інспектування первинних документів виникнення боргу здійснюється шляхом перевірки договорів, видаткових накладних, товарно-транспортних накладних (ТТН) з підписами про отримання вантажу, митних декларацій (при експорті). Це підтверджує факт переходу контролю над товаром і виникнення права вимоги.

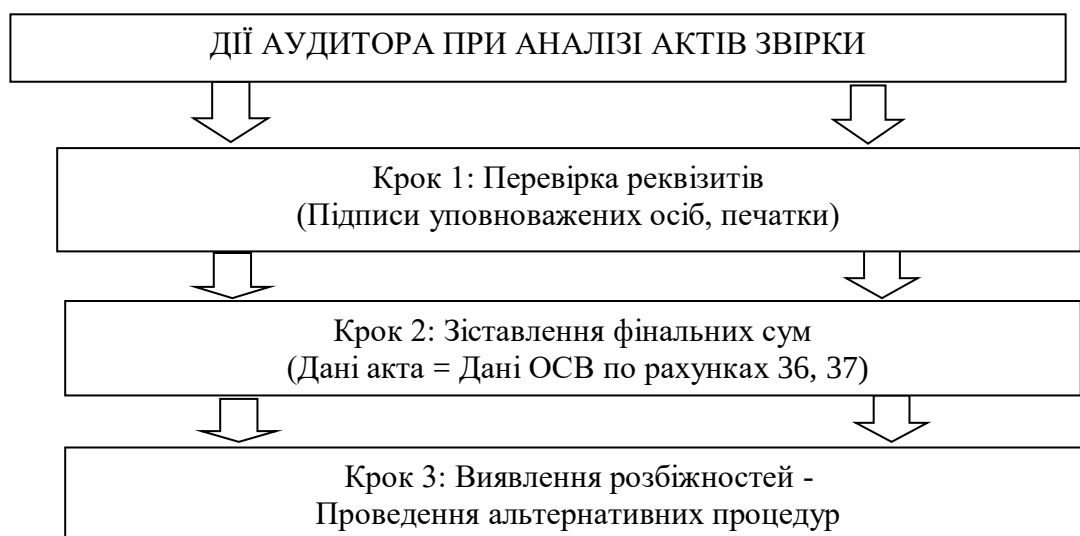

Рис. 3.1. Процес перевірки активів звірки*

*Примітка. Узагальнено автором на основі [22, с. 147].

Ще одним з важливих питань при аудиті є аудиторська перевірка своєчасності списання безнадійних боргів [19, с. 159]. Оскільки цей напрямок аудиту безпосередньо впливає на витрати підприємства, а отже, і на чистий прибуток та податок на прибуток (у разі застосування податкових різниць).

Перевірка списання безнадійної заборгованості складається з трьох послідовних кроків, де першочергово аудитор здійснює ретельний аналіз строків позовної давності. Хоча загальний строк згідно зі статтею 257 ЦКУ становить 3 роки, особлива увага приділяється специфічним зупинкам його перебігу через

дію ковідного карантину та введення військового стану (п. 12, 19 Прикінцевих та перехідних положень ЦКУ), що вимагає перерахунку дат їх закінчення [36].

На заключному етапі алгоритму виконується контроль бухгалтерських проводок та організації забалансового обліку. Аудитор перевіряє, щоб списання суми здійснювалося або за рахунок створеного резерву очікуваних кредитних збитків (Дт 38 Кт 361), або, у разі його нестачі, напряду відносилося на витрати звітного періоду (Дт 944 Кт 361). Критичною точкою контролю на цьому етапі є підтвердження факту одночасного зарахування списаної суми на забалансовий рахунок 071 «Списана дебіторська заборгованість». Аудитор контролює, щоб ця заборгованість обліковувалася там щонайменше 5 років для моніторингу майнового стану боржника та збереження можливості її подальшого стягнення.

Аудитор звіряє дані рахунку 071 з реєстрами та перевіряє наявність аналітичного обліку за кожним списаним дебітором.

У процесі проведення аудиту розрахунків з дебіторами аудитор визначає перелік типових порушень [1, с. 4]. Їх класифікують за трьома основними групами:

- перша група включає документальні помилки, такі як недбале оформлення або відсутність видаткових накладних і ТТН, а також проведення формальних інвентаризацій без реального надсилання актів звірки контрагентам (порушення Наказу Мінфіну № 879);

- другу групу становлять порушення оцінки та класифікації за НП(С)БО 10/ МСФЗ 9, де підприємства ігнорують створення резерву сумнівних боргів, завищуючи цим вартість активів, або помилково залишають довгострокову заборгованість (строком понад 12 місяців) у складі поточної на рахунку 36;

- третю групу утворюють облікові та податкові порушення, пов'язані із безпідставним проведенням взаємозаліків (Дт 631 Кт 361) без оформлення двосторонніх актів за статтею 601 ЦКУ, передчасним або несвоєчасним списанням «мертвої» заборгованості ліквідованих фірм, а також з ігноруванням коригування податкового кредиту з ПДВ при списанні безнадійних авансів виданих (Дт 371).

Всі виявлені помилки аудитор фіксує у своїх робочих документах (табл. 3.5). При виявленні суттєвих викривлень, аудитор пропонує керівництву підприємства внести коригуючі проводки.

Таблиця 3.5

Робочий документ аудитора щодо виявлених помилок
за результатами перевірки дебіторської заборгованості*

Суть виявленого порушення	Порушений стандарт / закон	Вплив на фінансову звітність	Рекомендована коригуюча проводка
Не нараховано резерв сумнівних боргів по заборгованості ТОВ «Захід» зі строком протермінування понад 180 днів на суму 150 000 грн..	НП(С)БО 10, параграф 7	Завищено активи (Баланс), завищено чистий прибуток (ф. 2).	Дт 944 Кт 38 - 150 000 грн..
На балансі (рахунок 361) обліковується заборгованість ТОВ «Регіон» на суму 80 000 грн.. Згідно з витягом з ЄДР, підприємство було ліквідоване у червні 2025 року.	ст. 14.1.11 ПКУ, НП(С)БО 10	Завищено активи підприємства.	Дт 38 (або 944) Кт 361- 80 000 грн.. Одночасно: Дт 071 - 80 000 грн..

*Примітка. Узагальнено автором на основі [36; 38].

Якщо керівництво відмовляється виправляти знайдені помилки, їхній сукупний обсяг необхідно порівняти з межею суттєвості для прийняття рішення про модифікацію аудиторського висновку за МСА 700.

На заключному етапі на основі зібраних аудиторських доказів (актів звірки, відповідей на запити, аналізу юридичних статусів контрагентів та правильності розрахунку резервів) аудитор формує остаточну думку щодо того, чи відображає стаття «Дебіторська заборгованість» в усіх суттєвих аспектах репрезентує фінансове становище підприємства на дату балансу відповідно до

засад концепції фінансової звітності. Згідно з МСА 700 «Формулювання думки та надання звіту щодо фінансової звітності» складається аудиторський висновок, який має чітку структуру.

У 2024 р. ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА» отримало позитивний (немодифікований) аудиторський висновок щодо річної фінансової звітності, підтвердивши високу прозорість обліку та реальний стан своїх активів і зобов'язань в умовах воєнного стану (дод. Д).

Застосовуючи описану вище методологію до специфіки діяльності ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА», результати перевірки за 2024 р. виглядали наступним чином (табл. 3.6):

Таблиця 3.6

Реалізація етапів аудиту дебіторської заборгованості
при аудиторській перевірці ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»*

Аудиторська процедура	Результат перевірки
1	2
Оцінка внутрішнього контролю та специфічні ризики	Враховуючи, що ТОВ працює з великою кількістю контрагентів за договорами з відстроченням платежу, аудитори на проміжному етапі ретельно протестували СВК і виявили позитивний аспект СВК - на підприємстві діє суворий Контроль реальності - відвантаження продукції великих габаритів (промислові прожектори, вуличні світильники) автоматично блокується в ERP-системі без авторизованої специфікації та оформленої ТТН, але є зона підвищеної уваги аудитора - у зв'язку з релокацією або тимчасовою зупинкою діяльності деяких замовників у прифронтових зонах, аудитори класифікували ризик оцінки та нарахування Резерву сумнівних боргів (рахунок 38) як високий.
Процедури по суті та результати верифікації	Етап фізичної перевірки (МСА 505): аудитори здійснили незалежну пряму верифікацію заборгованості. Було розіслано запити-підтвердження дебіторам, що охоплюють 85% загальної суми балансового залишку за рахунком 36. Для 15% контрагентів, які не надіслали відповіді через форс-мажорні обставини, аудитори провели альтернативні процедури - перевірили подальшу оплату живими коштами на банківський рахунок підприємства у січні - лютому 2025 р. та верифікували митні декларації щодо експортних поставок.

Продовження табл. 3.6

1	2
	Тест на відсікання (Cut-off): Перевірено видаткові накладні за 10 днів до та 10 днів після 31 грудня 2024 р. Переходу прав власності «заднім числом» (фіктивного роздуття виторгу) виявлено не було/
Аналіз списання заборгованості та резервів (МСА 540)	Списання дебіторської заборгованості, за якою дійсно минув строк позовної давності (з урахуванням зупинок за Прикінцевими положеннями ЦКУ), було належним чином відображено проводкою Дт 38 Кт 361 з одночасним зарахуванням на забалансовий рахунок 071 для подальшого 5-річного моніторингу.

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

Узагальнюючий висновок аудитора у робочих документах, включає інформацію, що незначні технічні помилки в аналітичному обліку (пересортиця за договорами кількох покупців), які аудитори зафіксували у Відомості аудиторських різниць, були оперативно виправлені бухгалтерією ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» шляхом внесення коригуючих проводок до підписання звітності. Як наслідок, сукупний вплив не виправлених викривлень склав 0 грн., що дало аудиторській фірмі повне право висловити немодифіковану (позитивну) думку: фінансова звітність ТОВ в усіх суттєвих аспектах достовірно відображає її фінансовий стан на 31 грудня 2024 р.

Отже, аудиторська перевірка виникнення дебіторської заборгованості на підприємстві проводиться як комплексний, безперервний процес, і дозволяє вчасно виявити потенційні зони зловживань чи методологічних помилок. Як результат, фінальний аудиторський звіт, сформований у чіткій відповідності до вимог МСА 700, не просто констатує реальний стан дебіторської заборгованості у Звіті про фінансовий план, а й надає керівництву дієві стратегічні рекомендації для мінімізації кредитних ризиків та оптимізації управління поточними активами підприємства в умовах макроекономічної нестабільності.

3.2. Аналіз складу, динаміки і структури дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА»

Проведення аналізу складу, динаміки і структури дебіторської заборгованості для ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» є важливим елементом стратегічного управління капіталом та фундаментальною передумовою забезпечення фінансової стійкості компанії в дестабілізованому ринковому середовищі [27, с. 88]. Оскільки ТОВ є великим промисловим виробником зі значною питомою вагою комерційного кредитування (понад 97% боргів припадає на розрахунки за товари та послуги), регулярний вертикальний і горизонтальний аналіз цих показників дозволяє своєчасно виявити загрозу імобілізації оборотних коштів. Реалізація аналізу дозволяє оцінити реальну якість портфеля контрагентів, відстежити швидкість «вимивання» ліквідності через надмірне подовження строків розрахунків та збалансувати обсяги наданих товарних кредитів із отриманими авансами.

Проведемо комплексний аналіз складу, динаміки та структури дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2023–2025 рр., використовуючи дані фінансової звітності (дод. В, Г).

На першому етапі проведемо горизонтальний аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА», який дозволяє оцінити темпи зміни окремих статей заборгованості у часі, визначити абсолютний приріст (зменшення) та відносне відхилення у відсотках (табл. 3.7).

За результатами проведеного горизонтального аналізу дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за трирічний період виявлено чітку циклічність у зміні обсягів та характеру заборгованості, яка супроводжується такими ключовими тенденціями:

- сукупний обсяг поточної дебіторської заборгованості підприємства протягом 2023–2025 рр. демонструє нелінійний характер розвитку. У 2024 р. відбулося загальне зниження відволікання коштів в оборот на 4,01%

(-780 тис. грн.), що підтверджує спроможність системи менеджменту оперативно адаптуватися до ринкових трансформацій та ефективно керувати боргами.

Таблиця 3.7

Оцінка динаміки дебіторської заборгованості
ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2023–2025 рр.*

Найменування показника	Код рядка у балансі	На 31.12.2023, тис. грн..	На 31.12.2024, тис. грн..	На 31.12.2025, тис. грн..	Абсолютне відхилення 2024/2023	Тр, % 2024/2023	Абсолютне відхилення 2025/2024	Тр, % 2025/2024
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	0	0	0	-	0	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	16 124	17 210	22 147	+1 086,00	106,73	+4 937,00	128,69
Дебіторська заборгованість за виданими авансами	1130	2 968,00	548,00	5243,0	-2 420,00	18,46%	+4 695,00	956,75
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом	1135	0	632,00	603,00	+632,00	-	-29,00	95,41
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	382	304	469	-78,00	79,58%	+165,00	154,28
Всього дебіторська заборгованість	-	19 474,00	18694,00	28462,00	-780,00	95,99%	+9 768,00	152,25

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

Натомість у 2025 р. зафіксовано стрімкий ріст показника - на 52,25% (абсолютний приріст склав +9 768 тис. грн.). Сукупний обсяг вилучених з обороту коштів досяг максимуму і склав 28 462 тис. грн., що свідчить про перехід підприємства до агресивної політики комерційної експансії та нарощування масштабів діяльності.

- найбільш динамічною та ризиковою статтею є дебіторська заборгованість за виданими передоплатами. У 2024 р. відбулося її суттєве скорочення - на

81,54% (- 2 420 тис. Грн.), що свідчить про закриття поставок за старими контрактами. Проте у 2025 р. сума виданих авансів постачальникам зросла майже у 10 разів (на 956,75%), досягнувши 5 243 тис. грн.. Це вказує на те, що ТОВ здійснило масштабне авансування контрагентів з метою гарантування поставок дефіцитної сировини чи комплектуючих для забезпечення виробничого процесу;

- поява у 2024 р. заборгованості бюджету перед підприємством у розмірі 632 тис. грн. із незначним коригуванням у 2025 р. (-4,59%) свідчить про формування залишків до відшкодування з ПДВ;

- інша поточна заборгованість займає незначну частку та не має вирішального впливу на фінансову стійкість. Повна відсутність довгострокових боргів (ряд. 1040) мінімізує стратегічні ризики іммобілізації капіталу.

Отже, стрімке накопичення дебіторської заборгованості наприкінці 2025 р. зумовлене об'єктивними чинниками розширення бізнесу. Водночас виявлений факт зростання виданих авансів (ряд. 1130) та нарощування боргів покупців (ряд. 1125) створює додатковий тиск на ліквідність підприємства. Тому фінансовій службі ТОВ рекомендується перевіряти на надійність отримувачів великих авансів, а також посилити контроль за нарахуванням резерву сумнівних боргів (рахунок 38) щодо клієнтів із прифронтових зон для уникнення потенційних втрат.

На наступному етапі проведемо вертикальний аналіз дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» та визначимо структурні зміни, тобто частку кожного виду заборгованості у загальній сумі дебіторських боргів ТОВ (табл. 3.8).

Найбільшу частку у структурі дебіторської заборгованості в аналізованому періоді становлять розрахунки покупців за відвантажену продукцію (ряд. 1125). Їхня частка є стабільно високою і коливається в межах 77,81% - 92,06%, що підтверджує орієнтацію підприємства на активне використання товарного кредитування ринку.

У 2024 р. відбулася оптимізація «авансового» портфеля - частка

передоплат постачальникам (ряд. 1130) знизилася з 15,24% до критичного мінімуму 2,93% (вивільнені кошти покрили поточні борги покупців).

Таблиця 3.8

Аналіз структури дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація
ВАТРА» за 2023–2025 рр.*

Найменування показника	Код рядка у балансі	Частка 2023р., %	Частка 2024р., %	Частка 2025р., %	Зміна частки 2024/2023, % в.	Зміна частки 2025/2024, % в.
1	2	3	5	6	7	8
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0,00%	0,00%	0,00%	0,00	0,00
Довгострокова дебіторська за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	82,80%	92,06%	77,81%	+9,26	-14,25
Довгострокова дебіторська за виданими авансами	1130	15,24%	2,93%	18,42%	-12,31	+15,49
Довгострокова дебіторська за розрахунками з бюджетом	1135	0,00%	3,38%	2,12%	+3,38	-1,26
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	1,96%	1,63%	1,65%	-0,33	+0,02
Всього дебіторська заборгованість	-	100,00%	100,00%	100,00%	X	X

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

У 2025 р. ця тенденція кардинально змінилася. Через запуск нових виробничих програм частка виданих авансів зросла на 15,49 в.п. і досягла свого максимуму - 18,42% (5 243 тис. грн.), дещо потіснивши пряму заборгованість покупців.

Далі проведемо аналіз руху дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА», де застосовується методика оцінки балансу її притоку та відтоку (нарахування боргів та їх інкасації), а також показники ділової активності (оборотності), які характеризують швидкість цього руху.

Оскільки у фінансовій звітності (ф. 1) відображаються лише статичні залишки на кінець року, аналіз руху та інтенсивності фінансових потоків будується на зіставленні початкових і кінцевих балансових залишків, розрахунку чистого руху капіталу та оцінці середнього строку погашення боргів.

У таблиці 3.9 наведемо загальну схему руху сукупної поточної дебіторської заборгованості підприємства за звітні роки.

Таблиця 3.9

Показники чистого руху дебіторської заборгованості
ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» (тис. грн.)*

Показник	Знак потоку	2024 р.	2025 р.	Сукупний рух за період
1	2	3	4	5
Залишок на початок періоду (ДЗ поч.)	вхідний	19 474,00	18 694,00	19 474,00
Залишок на кінець періоду (ДЗ кін.)	вихідний	18 694,00	28 462,00	28 462,00
Чистий рух	зміна залишку за рік	-780,00	+9 768,00	+8 988,00
Вплив на грошові кошти (ліквідність)	ефект	Позитивний (притік)	Негативний (відтік)	Загальний відтік

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

Отже, у 2024 р. чистий рух дебіторської заборгованості мав від'ємне значення (-780 тис. грн.). Це означає, що процеси погашення (інкасації) старих боргів контрагентами випереджали нарахування нових вимог. З погляду

фінансового менеджменту, такий рух згенерував додатковий притік «живих» грошових коштів в оборот підприємства, що підвищило його миттєву ліквідність. Але у 2025 р. напрям руху кардинально змінився: зафіксовано значний чистий приплив боргів у портфель у розмірі +9 768 тис. Грн.. (зростання на 52,25%). Такий рух свідчить про те, що підприємство масово відвантажувало продукцію (світлотехніку) без попередньої оплати та активно фінансувало своїх постачальників шляхом видачі авансів.

Далі необхідно провести оцінку того, наскільки ефективно рухаються кошти в дебіторській заборгованості, для цього необхідно розрахувати два ключові коефіцієнти:

- Коефіцієнт оборотності (Коб.), який показує, скільки разів за рік дебіторська заборгованість перетворюється на грошові кошти;
- Період інкасації (Тоб.), що відображає середню кількість днів, необхідну для отримання грошей від покупців [46, с. 178].

Для розрахунку цих показників використаємо дані балансу (ф.1) і дані про чистий дохід від реалізації продукції (виручку) із Звіту про фінансові результати (ф. 2, рядок 2000), який наведено у додатку (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Розрахунок показників оборотності дебіторської заборгованості

ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2023–2025 рр.*

Показник	Алгоритм розрахунку	2023 р.	2024 р.	2025 р.	Зміна за період, (+/-)
1	2	3	4	5	6
Чистий дохід від реалізації, тис. грн.	ф. 2, ряд. 2000	91 022,00	187 683,00	161 636,00	+70 614,00
ДЗ на початок року, тис. грн.	ф. 1	17 256,00	19 474,00	18 694,00	+1 438,00
ДЗ на кінець року, тис. грн.	ф. 1	19 474,00	18 694,00	28 462,00	+8 988,00

Продовж. табл. 3.10

1	2	3	4	5	6
Середня дебіторська заборгованість (ДЗ сер.), тис. грн.	ДЗ поч. + ДЗ кін./2	18 365,00	19 084,00	23 578,00	+5 213,00
Коефіцієнт оборотності (Коб.), обертів	Виручка/ДЗ сер.	4,96	9,83	6,86	+1,90
Період інкасації (Тоб.), днів	365/Коб.	73,6	37,1	53,2	-20,4

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

Розраховані показники характеризують загалом позитивну та ефективну динаміку управління дебіторською заборгованістю підприємства за три роки:

- якщо порівнювати фінальну точку з базовим періодом (2025 проти 2023 р.), комерційна діяльність компанії стала значно ефективнішою. Попри збільшення середнього обсягу заморожених у боргах коштів на 5 213 тис. Грн., швидкість їх обертання зросла на 1,90 оберту, а середній строк повернення грошей від покупців та постачальників скоротився на 20,4 дня (з 73,6 до 53,2 днів). Це підтверджує якісне покращення платіжної дисципліни контрагентів за три роки.

У цілому за аналізований період кредитна політика ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» є виправданою, оскільки оборотність є вищою, а період інкасації суттєво нижчим, ніж у базовому 2023 р. Проте тенденція до уповільнення руху коштів у 2025 р. вимагає від фінансової служби підприємства посилення моніторингу за виконанням зобов'язань за виданими передоплатами.

Для глибшого аналізу якості дебіторської заборгованості, а саме дебіторської заборгованості покупців, що займає найбільшу питому вагу у структурі дебіторської заборгованості, використовують метод її зіставлення з поточною кредиторською заборгованістю за одержаними авансами (рядок 1635 ф. 1), що дає уявлення про баланс взаєморозрахунків (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Порівняльний аналіз дебіторський – кредиторської заборгованості
заборгованості покупців та отриманих авансів*

Показник	На 31.12.2023	На 31.12.2024	На 31.12.2025	Опис динаміки явища
Дебіторська заборгованість покупців (ряд. 1125), тис. грн.	16 124	17 210	22 147	Зростання комерційного кредитування клієнтів.
Кредиторська заборгованість за авансами (ряд. 1635), тис. грн.	21 453	363	23 444	Специфічне коливання (різке падіння у 2024 р. та стрімкий зліт у 2025 р.).
Коефіцієнт покриття (Ряд. 1125 / Ряд. 1635)	0,75	47,41	0,94	Показує, скільки гривень боргів покупців припадає на 1 грн. передоплат.

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

Співвідношення дебіторської заборгованості та отриманих авансів у 2025 р. на рівні 0,94 свідчить про високу збалансованість розрахунків. Практично кожен отриманий авансовий платіж від нових клієнтів забезпечений відвантаженнями іншим покупцям у кредит. Стрімке зростання коефіцієнта у 2024 р. до 47,41 було викликане закриттям (виконанням зобов'язань) за отриманими раніше великими авансами, що підтверджує циклічність довгострокових контрактів на постачання промислового освітлення ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА».

У цілому, комплексний аналіз складу, динаміки та структури дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2023–2025 рр. свідчить про гнучку, але ризикову комерційну політику підприємства в умовах воєнного стану та нестабільності економіки. Водночас динаміка фінансових потоків у 2025 р. сигналізує про виникнення зон потенційного ризику та зниження ліквідності через перехід до агресивної моделі фінансування оборотного капіталу. Для

оптимізації системи управління та захисту ліквідності ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» в умовах виявленого уповільнення оборотності капіталу пропонується впровадження таких заходів превентивного контролю:

- запровадження матриці фінансового моніторингу та аналізу старіння рахунків з чітким розподілом боргів за інтервалами виникнення (до 30, 31–60, 61–90 та понад 90 днів) для своєчасного виявлення та блокування критичного й проблемного прострочення;
- інтеграція клієнтської бази у систему портфельного аналізу (ABC-XYZ) з метою жорсткої диференціації комерційних умов: надання пріоритетних лімітів та бонусів надійним великим контрагентам (групи AX, BX) із паралельним переведенням дрібних і нестабільних покупців (групи CZ) на умови 100%-ї передоплати;
- посилення комплаєнс-контролю та перевірки надійності постачальників службою внутрішнього аудиту, що зумовлено ризиком тривалого заморожування оборотних коштів через вибухове десятикратне зростання виданих авансів наприкінці 2025 р.;
- нейтралізація ефекту іммобілізації капіталу та прихованих інфляційних втрат шляхом оптимізації кредитних лімітів, нормалізації співвідношення між темпами росту виручки та боргів, а також прискореного формування резерву сумнівних боргів (рахунок 38) щодо клієнтів із зон підвищеного операційного ризику.

Ці заходи дозволять підприємству суттєво знизити ризик іммобілізації оборотного капіталу в неліквідній заборгованості та мінімізувати приховані фінансові втрати від знецінення коштів. Крім того, оптимізація кредитної політики забезпечить збалансованість грошових потоків, підвищить миттєву ліквідність Корпорації та зміцнить її фінансову стійкість в умовах ринкової нестабільності.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведено узагальнення теоретичних положень та подано нове вирішення наукового завдання щодо дослідження теоретичних і практичних аспектів обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості підприємств. За результатами проведеного дослідження сформульовані такі висновки:

- у роботі, відповідно до діючого законодавства, розглянуті теоретичні основи побудови обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах, проведено аналіз наукової літератури і вивчено порядок нормативного забезпечення обліку, аудиту та аналізу дебіторської заборгованості;

- досліджено сукупність теоретико-методологічних засад формування облікової політики, специфіку документального супроводження та синтетичний і аналітичний облік дебіторської заборгованості підтвердило їхню регуляторну відповідність чинній національній нормативній базі. Констатовано, що релевантна підсистема бухгалтерського обліку є критично важливою для забезпечення фінансового імунітету підприємства. Акумуляування дебіторського боргу за товарними операціями змушує компанію вдаватися до поповнення оборотних коштів через інструменти короткострокового кредитування, які суттєво дорожчають на тлі загального стиснення ринку капіталу;

- особливу увагу приділено аудиту дебіторської заборгованості і з'ясовано, що аудиторська перевірка дебіторської заборгованості підприємства є комплексним і чітко структурованим процесом, який базується на суворому дотриманні вимог Міжнародних стандартів аудиту і національного законодавства, та безпосередньо впливає на достовірність відображення ліквідності й фінансових результатів у звітності. Реалізація цього процесу - від попередньої оцінки системи внутрішнього контролю до проведення процедур

прямої конфірмації, альтернативних перевірок по суті та тесту «відсікання» - дозволяє не лише мінімізувати ризики суттєвих викривлень чи методологічних помилок, а й забезпечує формування об'єктивного та незалежного аудиторського висновку;

- проведений комплексний аналіз складу, динаміки та структури дебіторської заборгованості ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА» за 2023–2025 рр. свідчить про гнучку, але ризикову комерційну політику підприємства в умовах воєнного стану та макроекономічної турбулентності. Стратегічна трирічна тенденція демонструє загальне покращення фінансової дисципліни контрагентів: порівняно з 2023 роком тривалість інкасації боргів скоротилася на 20,4 дня (з 73,6 до 53,2 днів), а швидкість оборотності капіталу зросла на 1,90 оберту, що супроводжувалося масштабним збільшенням чистого доходу компанії. Структурний аналіз підтверджує високу мобільність дебіторського портфеля, оскільки понад 77–92% усіх вилучених з обороту коштів припадає на прямі розрахунки покупців за відвантажену світлотехнічну продукцію, тоді як довгострокові або «заморожені» борги у балансі повністю відсутні.

Водночас динаміка фінансових потоків у 2025 році сигналізує про виникнення зон потенційного ризику та зниження ліквідності через перехід до агресивної моделі фінансування оборотного капіталу. Стрімке збільшення сукупної дебіторської заборгованості на 52,25% (до 28 462 тис. грн.) відбулося на тлі спаду виручки на 13,9% та спровокувало сповільнення оборотності з рекордних 9,83 до 6,86 обертів. Основними дестабілізуючими чинниками виступили відволікання 5 243 тис. грн. у вигляді виданих постачальникам авансів (частка яких зросла до 18,42%) та паралельне накопичення комерційних боргів покупців, що частково компенсується лише високою синхронізацією з отриманими передоплатами (коефіцієнт покриття 0,94). За результатами аналізу фінансовій службі корпорації рекомендовано запровадити жорсткий моніторинг платоспроможності авансованих контрагентів, переглянути ліміти товарного кредитування та посилити контроль за формуванням резерву сумнівних боргів для мінімізації прямих фінансових втрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко Л. В. Удосконалення методики аудиту дебіторської заборгованості на основі ризик-орієнтованого підходу. *Вісник економічної науки України*. 2024. № 1. С. 45–50.
2. Бутинець Ф. Ф. Бухгалтерський облік : підручник. 4-те вид., допов. і перероб. Житомир : Рута, 2021. 768 с.
3. Верига Ю.А. Бухгалтерський облік: навч. посіб. Київ : Центр навчальної і практичної літератури, 2019. 520 с.
4. Воскресенська Т. Дослідження підходів до аналізу грошових коштів підприємств з використанням облікової інформації. *Економіка та суспільство*. 2021. № 31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-31-65>. (дата звернення: 11.12.2026).
5. Глушач Ю.С. Проблеми облікової оцінки дебіторської заборгованості в фінансовій звітності підприємств. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-40> (дата звернення: 18.05.2026).
Фаренюк О.П., Таранюк
6. Дергалюк Б. В. Управління дебіторською та кредиторською заборгованістю як інструментом забезпечення економічної безпеки підприємств в сучасних умовах. *Економічні науки*, 2018. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua> (дата звернення: 27.05.2026).
7. Дзюба О. М. Проблеми та перспективи обліку та аудиту оборотних активів в умовах цифровізації економіки. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2023. № 7. С. 18–25.
8. Драгунова О. П. Сучасні підходи до обліку та управління дебіторською заборгованістю підприємств. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. С. 45–51.
9. Зубілевич С. Я. Оцінка ефективності управління оборотними активами підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2019. № 12. С. 178–185.
10. Іваненко В. О. Цифровізація аудиту розрахунків з дебіторами:

застосування спеціалізованого програмного забезпечення. *Облік і фінанси*. 2023. № 2. С. 84–91.

11. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій : Наказ Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text> (дата звернення: 25.05.2026).

12. Калашнікова І. С., Нікуліна С. М. Роль первинної документації у бухгалтерському обліку. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в соціально-орієнтованій системі управління підприємством* : матеріали VI Всеукр. наук.-практ. конф. м. Полтава, 30-31 берез. 2023 р. Полтава, 2023. Ч. 1. 2023. С. 296–302.

13. Капленко Г. В. Вплив облікової політики на показники оборотних активів підприємства. *Вісник Київського національного торговельно-економічного університету*. 2021. № 6. С. 115–121.

14. Ковальчук Н. О., Ткаченко І. С. Оптимізація аналітичного обліку дебіторської заборгованості в ERP-системах. *Modern Economics*. 2021. № 28. С. 76–81.

15. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 04.06.2026).

16. Кравченко О., Кобець, Т. Організація обліку дебіторської заборгованості та шляхи її вдосконалення. *Економіка та суспільство*. 2021. № 25. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-58> (дата звернення: 04.06.2026).

17. Кузенко Т. Б., Сизова В. С. Оптимізація управління оборотним капіталом: фокус на розрахунки з дебіторами. *Бізнес Інформ*. 2020. № 5. С. 210–216.

18. Кузнєцова І. М., Нікуліна С. М., Шевельов В. І. Удосконалення бухгалтерського обліку розрахунків із покупцями та замовниками. *Питання сталого розвитку суспільства*. 2020. № 3(1). С. 204–209.

19. Кулаковська Т. А., Пілюк Н. М. Аудит : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2022.

320 с.

20. Лисак О. П. Економічна сутність та класифікація дебіторської заборгованості: теоретичний аспект. *Modern Economics*. 2021. № 26. С. 60–65. <https://doi.org/10.36074/2617-7064.10.001>

21. Лисецький В. С. Особливості обліку дебіторської заборгованості в умовах воєнного стану. *Актуальні питання економіки та управління в умовах кризи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Івано-Франківськ, 10-11 берез. 2023 р. Івано-Франківськ, 2023. С. 155–158.

22. Марченко О. В. Аудиторські процедури при перевірці дебіторської заборгованості. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2019. № 6. С. 145–150.

23. Матицина Н. О. Теоретико-методичні засади обліку та аналізу дебіторської заборгованості. *Вісник економічної науки України*. 2019. № 2 (37). С. 134–140.

24. Мельник О. В. Організація обліку та внутрішнього контролю дебіторської заборгованості підприємства в умовах економічної нестабільності. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 65. С. 198–203.

25. Міжнародні стандарти контролю якості, аудиту, огляду, іншого надання впевненості та супутніх послуг. Київ: Аудиторська палата України, 2024. URL: <https://www.iaasb.org/publications/2018-0> (дата звернення: 01.06.2026).

26. Міжнародні стандарти фінансової звітності (МСФЗ). Київ: Міністерство фінансів України, 2024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929_010#Text (дата звернення: 01.06.2026).

27. Назаренко О. В., Лукаш Т. В. Обліково-аналітичне забезпечення управління дебіторською заборгованістю в сучасних умовах. *Облік і фінанси*. 2021. № 1 (91). С. 88–95.

28. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : Наказ Міністерства фінансів України від 07.02.2013 р. № 73. Дата оновлення: 01.01.2024. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text> (дата звернення: 01.06.2026).

29. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 «Дохід» : Наказ Міністерства фінансів від 14.12.1999 р. № 860/4153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99> (дата звернення: 16.05.2025).

30. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів» : Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 193. *Офіційний вісник України*. 2000. № 34. Ст. 1460. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0515-00> (дата звернення: 04.06.2026).

31. Некрасова Л. А. Методика аналізу оборотних активів в умовах економічної нестабільності. *Фінанси України*. 2024. № 1. С. 85–92.

32. Облікові і звітні дані ТОВ «ОСП Корпорація ВАТРА» за 2023-2025 рр. URL: <https://opendatabot.ua/c/33680115/> (дата звернення: 05.06.2026).

33. Петренко Н. І., Шевчук О. М. Облік дебіторської заборгованості за національними та міжнародними стандартами: порівняльний аспект. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. С. 112–118.

34. Петренко Ю. В. Ризики та можливості в аудиті оборотних активів. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2022. № 2. С. 89–94.

35. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. URL: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/instr-plan-rah/plan-rah/plan-schetov-buhgalterskogo-1021043.html> (дата звернення: 04.06.2026).

36. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 01.06.2026).

37. Подмешальська Ю. В., Максимова К. С. Удосконалення методики аудиту дебіторської заборгованості. *Агросвіт*. 2019. № 5. http://www.agrosvit.info/pdf/5_2019/14.pdf (дата звернення: 05.06.2026).

38. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість» : Наказ Міністерства фінансів України від 08.10.1999 № 237.

Дата оновлення: 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0725-99> (дата звернення: 12.06.2026).

39. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти» : Наказ Міністерства фінансів України від 10.08.2000 р. № 363 від 23.05.2003. URL: <http://buhgalter911.com/Res/PSBO/PSBO13.aspx> (дата звернення: 05.06.2026).

40. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку : Наказ Міністерства фінансів України № 88 від 24.05.1995 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> (дата звернення: 05.06.2026).

41. Положення про інвентаризацію активів та зобов'язань : Наказ Міністерства фінансів України від 02.09.2014 р. № 879. Дата оновлення: 29.07.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1365-14#Text> (дата звернення: 26.05.2026).

42. Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність : Закон України від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2258-19#Text> (дата звернення: 18.05.2026).

43. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (дата звернення: 01.06.2026).

44. Про електронний документообіг та електронні документи : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Дата оновлення: 01.05.2024. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T030851> (дата звернення: 01.06.2026).

45. Про затвердження Методичних рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку : Наказ Міністерства фінансів України від 29.12.2000 р. № 356. Дата оновлення: 06.11.23. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0356201-00#Text> (дата звернення: 01.06.2026).

46. Рудницький В. С. Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємства. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 1. С. 175–181.

47. Сілівончик О. Б., Скрипник М. І. Організація обліку та методика аудиту грошових коштів на підприємстві. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 29. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-29-42>. (дата звернення: 05.06.2026).

48. Фінансовий облік : навч. посіб. / В. М. Краєвський, О. П. Колісник, Н. В. Гуріна та ін. Ірпінь : Державний податковий університет, 2022. 616 с.

49. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 04.06.2026).

50. Шепель Т., Вінтоняк А. Організаційно-методичні аспекти обліку дебіторської заборгованості: вітчизняний та зарубіжний досвід. *Економіка та суспільство*, 2023. № 52. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-56> (дата звернення: 11.05.2026).

51. Шип В. Ю. Дебіторська заборгованість в системі управління фінансовою стійкістю підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2023. № 70. С. 112–117.

ДОДАТКИ

Таблиця А.1

Огляд навчальної та наукової літератури з питань обліку,
аналізу, аудиту дебіторської заборгованості

Автор, джерело	Проблемні питання, що розглядаються	Пропозиції автора
1	2	3
Бойко Л. В. [1]	Недостатня обґрунтованість аудиторських доказів щодо реальності сум заявленої дебіторської заборгованості та ймовірності її стягнення в умовах обмеженого доступу до інформації про боржників.	Розширення практики застосування процедур зовнішнього підтвердження (циркуляризації) сальдо безпосередньо з боржниками в електронному вигляді. Посилення ролі аналітичних процедур при перевірці адекватності створеного резерву сумнівних боргів.
Воскресенська Т. [4]	Сучасні підходи до аналізу грошових коштів підприємств з використанням облікової інформації	Запропоновано проводити аналіз грошових коштів у співставності з аналізом дебіторської та кредиторської видів заборгованості з метою прийняття управлінських рішень.
Дергалюк Б. В. [6]	Роль та сучасні стратегії управління дебіторською заборгованістю у фінансовій стійкості підприємства.	Впровадження ефективних методів управління, аналіз та вдосконалення процесів управління заборгованістю з урахуванням сучасних тенденцій.
Іваненко В. О. [10]	Трудомісткість перевірки великих масивів даних при аудиті розрахунків із контрагентами. Ризики викривлень та шахрайства, які важко виявити за допомогою традиційної вибіркової перевірки первинних документів.	Переваги використання інструментів Big Data та автоматизованих аудиторських програм (зокрема систем класу Аxioma-Audit) для суцільної перевірки транзакцій з метою виявлення відхилень у строках погашення боргів.
Калашнікова І.С. [12]	Значення первинної документації у веденні обліку розрахунків.	Розробка системи обліку та архівування первинної документації для забезпечення точності та доступності інформації.
Мельник О. В. [24]	Зростання частки простроченої та безнадійної заборгованості через кризові явища.	Запропоновано систему скорингової оцінки контрагентів до моменту відвантаження продукції та встановлення індивідуальних кредитних лімітів для мінімізації ризиків неплатежів.

Продовж. табл. А.1

1	2	3
Ковальчук Н. О., Ткаченко І. С. [14]	Проблеми формування оперативної управлінської звітності щодо стану розрахунків з дебіторами.	Пропонується автоматизувати розрахунок коефіцієнтів оборотності дебіторської заборгованості та генерування звітів за строками виникнення боргів (aging of accounts receivable) у режимі реального часу.
Кузнєцова І.М. [18]	Методи удосконалення бухгалтерського обліку розрахунків з покупцями та замовниками.	Впровадження інноваційних методів обліку розрахунків для забезпечення ефективності управління.
Петренко Н. І., Шевчук О. М. [33]	Розбіжності в методології визнання, класифікації та подальшої оцінки дебіторської заборгованості за П(С)БО 10 та концептуальними засадами МСФЗ 9 «Фінансові інструменти».	Адаптація облікових політик вітчизняних підприємств до вимог МСФЗ 9. Запропоновано покроковий алгоритм переходу на застосування моделі очікуваних кредитних збитків для своєчасного формування резервів.
Сілівончик О.Б., Скрипник М.І.[47]	Методика планування етапів аудиторської перевірки готівково-розрахункових операцій на підприємстві	Розроблено тест внутрішнього контролю готівково-розрахункових операцій, програму аудиту готівково-розрахункових операцій з (виділенням методичних прийомів проведення і організації), запропоновано типові для використання робочі документи аудитора.

НАКАЗ № 18-ОП

«30» грудня 2025 року
м. Тернопіль«Про затвердження Положення про облікову політику
ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА» на 2026 рік»

З метою забезпечення єдиних засад визнання, оцінки та відображення в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності господарських операцій, відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» № 996-ХІV від 16.07.1999 р. та Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО),

НАКАЗУЮ:

Затвердити Положення про облікову політику ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА» на 2026 рік.

Встановити такі елементи облікової політики в частині організації та методики обліку дебіторської заборгованості:

2.1. Критерії визнання та первісна оцінка

Дебіторську заборгованість визнавати активом підприємства у разі відповідності критеріям п. 5 НП(С)БО 10 (наявність імовірності отримання майбутніх економічних вигод та можливість її достовірного визначення), що відображається одночасно з визнанням доходу від реалізації світлотехнічної продукції згідно з НП(С)БО 15.

Первісну оцінку дебіторської заборгованості здійснювати за її первісною (справедливою) вартістю згідно з первинними документами (видатковими накладними, актами наданих послуг, ТТН).

2.2. Класифікація заборгованості

З метою відображення у звітності поділяти дебіторську заборгованість на:

- довгострокову (строк погашення якої перевищує 12 місяців з дати балансу);

- поточну (строк погашення якої не перевищує 12 місяців з дати балансу або протягом одного операційного циклу).

Переведення довгострокової заборгованості (рахунок 183) до складу поточної (рахунок 377) здійснювати на дату балансу в частині, що підлягає погашенню протягом наступних 12 місяців.

2.3. Методика оцінки на дату балансу та створення резерву

Поточну дебіторську заборгованість за товари, роботи, послуги (рахунок 36) відображати у Балансі за чистою реалізаційною вартістю.

З метою дотримання принципу обачності створювати Резерв сумнівних боргів (РСБ) за рахунок операційних витрат (Дт 944 — Кт 38).

Застосовувати такі методи розрахунку РСБ:

Для дебіторської заборгованості великих корпоративних клієнтів (дилерська мережа, державні закупівлі) - метод застосування абсолютної суми сумнівної заборгованості на основі індивідуального аналізу фінансового стану конкретного боржника.

Для іншої поточної дебіторської заборгованості - метод застосування коефіцієнта сумнівності із використанням матриці старіння (класифікації заборгованості за строками її непогашення: 0–30 днів, 31–90 днів, 91–180 днів, понад 180 днів) на основі фактичного відсотка списання боргів за попередні 3 роки.

2.4. Особливості оцінки довгострокової та валютної заборгованості

Довгострокову дебіторську заборгованість, що є фінансовим активом (на яку не нараховуються відсотки за договором або ставка відсотків є нижчою за ринкову), оцінювати за теперішньою (дисконтованою) вартістю відповідно до п. 12 НП(С)БО 10.

Як ставку дисконтування використовувати середньозважену вартість капіталу підприємства або середню ставку відсотка НБУ за довгостроковими кредитами для промислового сектору на дату виникнення боргу. Амортизацію дисконту визнавати фінансовим доходом (Кт 733) щоквартально.

Дебіторську заборгованість, визначену в іноземній валюті, визнавати монетарною статтею. Здійснювати переоцінку з розрахунком курсових різниць за курсом НБУ на кожну дату балансу та на дату здійснення розрахунків (відповідно до НП(С)БО 21).

2.5. Інвентаризація та списання

Проводити обов'язкову суцільну інвентаризацію розрахунків з дебіторами щорічно перед складанням річної фінансової звітності (станом на 31 жовтня) з обов'язковим надсиланням контрагентам актів звірки взаєморозрахунків відповідно до вимог Наказу Мініфіну № 879.

Безнадійну дебіторську заборгованість списувати з балансу за рішенням інвентаризаційної комісії та на підставі наказу Генерального директора за рахунок створеного РСБ (Дт 38 - Кт 36), а у разі недостатності резерву - безпосередньо на інші операційні витрати (Дт 944 - Кт 36).

Після списання забезпечити облік такої заборгованості на позабалансовому рахунку 071 «Списана дебіторська заборгованість» протягом 5 років з метою моніторингу можливості її стягнення у разі зміни майнового стану боржника.

Контроль за виконанням цього наказу покласти на Головного бухгалтера ТОВ «ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА».
Генеральний директор (підпис)

Рис. Б.1. Витяг з Наказу про облікову політику*

*Примітка. Узагальнено автором на основі [32].

Додаток В

Таблиця В.1

Підприємство: Товариство з обмеженою відповідальністю "ОСП КОРПОРАЦІЯ ВАТРА" Територія: ТЕРНОПІЛЬСЬКА Організаційно-правова форма господарювання: товариство з обмеженою відповідальністю Вид економічної діяльності: Виробництво електричного освітлювального устаткування Середня кількість працівників (2): 295 Адреса, телефон: вулиця Микулинецька, буд. 46, м. ТЕРНОПІЛЬ, ТЕРНОПІЛЬСЬКА обл., 46005, тел. 278772	Додаток 1 до Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності"	
	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ
	за ЄДРПОУ	31.12.2025
	за за КАТОТТГ(1)	33680115
	за КОПФГ	UA61040490010069060
	за КВЕД	240
		27.4

Баланс (Звіт про фінансовий стан) (ВИТЯГ)

Форма № 1

Код за ДКУД

1801001

на 31.12.2025 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000	2,00	0
первісна вартість	1001	468,00	468,00
накопичена амортизація	1002	466,00	468,00
Незавершені капітальні інвестиції	1005	8,00	8,00
Основні засоби	1010	42 357,00	41 075,00
первісна вартість	1011	102 899,00	101 596,00
знос	1012	60 542,00	60 521,00
Інвестиційна нерухомість	1015	0	-
первісна вартість інвестиційної нерухомості	1016	0	-
знос інвестиційної нерухомості	1017	0	-
Довгострокові біологічні активи	1020	0	-
первісна вартість довгострокових біологічних активів	1021	0	-
накопичена амортизація довгострокових біологічних активів	1022	0	-

Продовж. табл. В.1

1	2	3	4
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030	0	-
інші фінансові інвестиції	1035	8,00	8,00
Заборгованість за внесками до статутного капіталу інших підприємств	1036	0	-
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040	0	-
Інші необоротні активи	1090	0	-
Усього за розділом І	1095	42 375,00	41 091,00
ІІ. Оборотні активи			
Запаси	1100	22 021,00	21 204,00
виробничі запаси	1101	15 051,00	14 401,00
незавершене будівництво	1102	249,00	224,00
готова продукція	1103	6 307,00	6 241,00
товари	1104	414,00	338,00
Векселі одержані	1120	0	-
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125	17 210,00	22 147,00
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
за виданими авансами	1130	548,00	5 243,00
з бюджетом	1135	632,00	603,00
у тому числі з податку на прибуток	1136	632,00	603,00
Дебіторська заборгованість за розрахунками з нарахованих доходів	1140	0	-
Дебіторська заборгованість за розрахунками із внутрішніх розрахунків	1145	0	-
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	304,00	469,00
Поточні фінансові інвестиції	1160	0	-
Гроші та їх еквіваленти	1165	18 674,00	27 706,00
готівка	1166	3,00	3,00
рахунки в банках	1167	18 671,00	27 703,00
Витрати майбутніх періодів	1170	3 661,00	7 751,00
Частка перестраховика у страхових резервах	1180	0	-
у тому числі в: резервах довгострокових зобов'язань	1181	0	-
резервах збитків або резервах належних виплат	1182	0	-
резервах незароблених премій	1183	0	-
інших страхових резервах	1184	0	-
Інші оборотні активи	1190	475,00	4 318,00
Усього за розділом ІІ	1195	63 525,00	89 441,00

Таблиця Г.1

Підприємство: Товариство з
обмеженою відповідальністю "ОСП
КОРПОРАЦІЯ ВАТРА"

(найменування)

Дата (рік, місяць,
число)

за ЄДРПОУ

КОДИ
3.02.2026
33680115

**Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
(витяг)**

Рік 2025

Форма № 2

Код за ДКУД

1801003

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ			
Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	181 468,00	161 636,00
Чисті зароблені страхові премії	2010	-	0
премії підписані, валова сума	2011	-	0
премії, передані у перестрахування	2012	-	0
зміна резерву незароблених премій, валова сума	2013	-	0
зміна частки перестраховиків у резерві незароблених премій	2014	-	0
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	150 349,00	125 985,00
Чисті понесені збитки за страховими виплатами	2070	-	0
Валовий: прибуток	2090	31 119,00	35 651,00
збиток	2095	(-)	
Дохід (витрати) від зміни у резервах довгострокових зобов'язань	2105	-	0
Дохід (витрати) від змін інших страхових резервів	2110	-	0
зміна інших страхових резервів, валова сума	2111	-	0
зміна частки перестраховиків в інших страхових резервах	2112	-	0
Інші операційні доходи	2120	11 926,00	10 423,00
у тому числі: дохід від зміни вартості і активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2121	-	0

Продовж. табл. Г.1

1	2	3	4
дохід від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2122	-	0
дохід від використання коштів, вивільнених від оподаткування	2123	-	0
Адміністративні витрати	2130	28 529,00	29 626,00
Витрати на збут	2150	7 529,00	7 639,00
Інші операційні витрати	2180	6 792,00	7 878,00
у тому числі: витрати від зміни вартості активів, які оцінюються за справедливою вартістю	2181	-	0
витрати від первісного визнання біологічних активів і сільськогосподарської продукції	2182	-	0
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	195,00	931,00
збиток	2195	(-)	(-)
Дохід від участі в капіталі	2200	-	0
Інші фінансові доходи	2220	-	0
Інші доходи	2240	-	0
у тому числі: дохід від благодійної допомоги	2241	-	0
Фінансові витрати	2250	(-)	11,00
Втрати від участі в капіталі	2255	(-)	(0)
Інші витрати	2270	34,00	12,00
Прибуток (збиток) від впливу інфляції на монетарні статті	2275	-	0
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	161,00	908,00
збиток	2295	(-)	(-)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300	-29,00	-166,00
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305	-	0
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	132,00	742,00
збиток	2355	(-)	(-)

АУДИТОРСЬКИЙ ВИСНОВОК (Звіт незалежного аудитора) щодо річної фінансової звітності ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОСП Корпорація ВАТРА» станом на 31.12.2024 р. за 2024 р.			
Адресат Аудиторський висновок (звіт незалежного аудитора) призначається для керівництва ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОСП Корпорація ВАТРА», фінансова звітність якого перевіряється, і може бути використаний для оприлюднення фінансової інформації Товариством.			
I. ЗВІТ ЩОДО ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ			
Думка аудитора Ми провели аудит річної фінансової звітності ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОСП Корпорація ВАТРА», код за ЄДРПОУ 33680115, адреса Товариства: Україна, 46005, м. Тернопіль, вул. Микулинецька 46, що складається з: - Балансу (Звіт про фінансовий стан) (Форма № 1) станом на 31.12.2024 року; - Звіту про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) (Форма № 2) за 2024 рік; - Звіту про рух грошових коштів (за прямим методом), (Форма № 3) за 2024 рік; - Звіту про власний капітал (Форма № 4) за 2024 рік; - Приміток до річної фінансової звітності (Форма № 5) за 2024 рік. На нашу думку, фінансова звітність, що додається, відображає достовірно, в усіх суттєвих аспектах фінансовий стан ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОСП Корпорація ВАТРА» на 31 грудня 2024 року, та фінансові результати і грошові потоки за рік, що закінчився зазначеною датою, відповідно до Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (надалі – НП(С)БО) та відповідає вимогам чинного законодавства України.			
Розкриття інформації щодо обліку дебіторської заборгованості Аудит даних дебіторської заборгованості Товариства станом на 31.12.2024 р. свідчить, що облік дебіторської заборгованості, ведеться згідно обраній концептуальній основі, а саме: Національним положенням (стандартам) бухгалтерського обліку. Проведена Товариством інвентаризація була проведена вірно згідно з "Положенням про інвентаризацію активів та зобов'язань" від 02.09.2014 року № 879 з наступними змінами та доповненнями. Таким чином аудитор підтверджує, що станом на 31.12.2024 року: дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги – 17210 тис грн., дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами – 548 тис грн., інша поточна дебіторська заборгованість – 304 тис грн.. Зауважень до обліку не виявлено.			
Дебіторська заборгованість ТОВАРИСТВА З ОБМЕЖЕНОЮ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЮ «ОСП Корпорація ВАТРА» станом на 31 грудня 2024 та 2014 років представлена наступним чином:			
Дебіторська заборгованість	На 31.12. 2023 р.	На 31.12.2024 р.	Зміни(+,-)
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги(тис грн.)	16124,00	17210,00	+1 086,00
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами(тис грн.)	2 968,00	548,00	-2 420,00
Дебіторська заборгованість за розрахунками з бюджетом(тис грн.)	0	632,00	+632,00
Інша поточна дебіторська заборгованість(тис грн.)	382	304	-78,00
Разом	19 474,00	18694,00	-780,00
Дата складання аудиторського висновку 15.05.2025 рік			

Таблиця Е.1

Розрахунок коефіцієнта оборотності. Вхідні дані

	A	B	C	D	E
1	Вхідні дані розрахунку коефіцієнта оборотності				
2	Показник	2023 р.	2024 р.	2025 р.	
3	Чистий дохід від реалізації, тис. грн	91 022,00	187 683,00	161 636,00	
4	ДЗ на початок року, тис. грн	17 256,00	19 474,00	18 694,00	
5	ДЗ на кінець року, тис. грн	19 474,00	18 694,00	28 462,00	
6	Середня дебіторська заборгованість (ДЗ сер., тис. грн)	?	?	?	
7	Коефіцієнт оборотності (Коб.), обертів	?	?	?	
8					
9					
10					
11					

Таблиця Е.2

Розрахунок коефіцієнта оборотності. Формули для розрахунку

	A	B	C	D	E
1	Формули для розрахунку коефіцієнта оборотності				
2	Показник	2023 р.	2024 р.	2025 р.	
3	Чистий дохід від реалізації, тис. грн	91 022,00	187 683,00	161 636,00	
4	ДЗ на початок року, тис. грн	17 256,00	19 474,00	18 694,00	
5	ДЗ на кінець року, тис. грн	19 474,00	18 694,00	28 462,00	
6	Середня дебіторська заборгованість (ДЗ сер., тис. грн)	B4+B5/2	C4+C5/2	D4+D5/2	
7	Коефіцієнт оборотності (Коб.), обертів	B3/B6	C3/C6	D3/D6	
8					

Таблиця Е.3

Розрахунок коефіцієнта оборотності. Результат розрахунку

	А	В	С	Д	Е
1	Розрахунок коефіцієнта оборотності				
2	Показник	2023 р.	2024 р.	2025 р.	
3	Чистий дохід від реалізації, тис. грн	91 022,00	187 683,00	161 636,00	
4	ДЗ на початок року, тис. грн	17 256,00	19 474,00	18 694,00	
5	ДЗ на кінець року, тис. грн	19 474,00	18 694,00	28 462,00	
6	Середня дебіторська заборгованість (ДЗ сер., тис. грн)	18 365,00	19 084,00	23 578,00	
7	Коефіцієнт оборотності (Коб.), обертів	4,96	9,83	6,86	
8					
9					